

Araştırma Makalesi / Research Article

İZMİR BASININDA CUMHURİYET TARTIŞMALARI*

Derya GENÇ ACAR**

Öz

Batı Anadolu'nun Akdeniz'e açılan en önemli liman kentlerinden biri olan İzmir, Millî Mücadele'yi başlatması ve kurtuluşun gerçekleştiği bir kent olması bakımından ayrıcalıklı bir yerde durmaktadır. İzmir, Atatürk için gerek siyasi gerekse manevi olarak çok önemli bir kenttir. Atatürk, kurtuluştan sonra birçok kez İzmir'e gelmiş yeni rejimin nabzını bu kentte tutmuştur.

Osmanlı döneminde oldukça hareketli olan İzmir basını, işgal dönemiyle birlikte sekteye uğramıştır. Kentte yaşanan büyük yangın ise basın-yayın hayatında adeta yıkıma neden olmuştur. Bu bağlamda İzmir basını kurtuluştan sonra toparlanabilmek için büyük gayret sarf etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı öncesinde rejime dair tartışmalar tüm yurttaki olduğu gibi İzmir'de de yapılmıştır. Kamuoyu oluşturmada önemli bir yer teşkil ettiği bilinen basın-yayın organları konu ile ilgili gelişmeleri çeşitli makale ve yorumlar aracılığıyla paylaşmıştır.

Biz bu çalışmada Cumhuriyet'in ilanı öncesinde ve sonrasında İzmir'de yayın hayatına devam eden gazeteler aracılığıyla yeni rejim tartışmalarını ve kentte nasıl algılandığını gündeme getireceğiz. Cumhuriyet'e dair tartışmalar İzmir basınına yansıyan haberler ve makaleler üzerinden değerlendirilerek söz konusu gazetelerin konuya yaklaşımları tespit edilmeye çalışılacaktır. İzmir basını içinde faaliyet gösteren Ahenk ve Türk Sesi gazeteleri döneme dair nüshalar içermektedir. Bu gazeteler taranarak konunun İzmir bağlamında değerlendirilmesi Cumhuriyet rejiminin, İzmir'de nasıl algılandığına dair katkı sunacaktır. Söz konusu "keskin dönem" in değerlendirmeye tabi tutulması yüzüncü yılı geride kalan rejim için ayrı bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Basın, Kamuoyu, Cumhuriyet, Rejim, Ahenk, Türk Sesi.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
(drygncacar@hotmail.com), (Orcid: 0000-0003-1145-6911).

DISCUSSIONS ON THE REPUBLIC IN IZMIR PRESS

Abstract

Izmir, one of the most important harbor cities of Western Anatolia, opens to the Mediterranean and occupies a privileged place in Türkiye's history as the city where the National Struggle began, and the liberation took place. It holds great significance for Atatürk, both politically and spiritually. Atatürk came to İzmir many times after the liberation and kept his finger on the pulse of the new regime in this city.

During the Ottoman period, the Izmir press was very active but was interrupted during the occupation period. A great fire in the city caused devastation in the press and publication industry. However, the Izmir press made significant efforts to recover after the liberation. Before the proclamation of the Republic, discussions on the new regime took place in Izmir, as in the rest of the country. Press organizations, which have an important role in shaping public opinion, shared developments on the subject through various articles and comments.

This study aims to examine how the new Republican regime was perceived in Izmir through an analysis of newspapers published before and after the proclamation of the Republic. We will evaluate discussions on the Republic based on news and articles reflected in the Izmir press, and try to determine the approaches of these newspapers to the issue. Specifically, we will analyze the copies of Ahenk, Türk Sesi newspapers, which operated in the Izmir press during the period under study. By examining these newspapers and their attitudes towards the Republican regime, we aim to shed light on how it was perceived in Izmir. Evaluating the "sharp period" question has a special in fort he regime whose centenary has passed.

Keywords: *İzmir, Press, Public Opinion, Republic, Regime, Ahenk, Türk Sesi.*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını geride bıraktığımız bu günlerden geçmişe baktığımızda yeni rejimin çok boyutlu tarihsel aşamaları kat ederek kurulmuş olduğunu görürüz. Cumhuriyet'in kuruluşu ülkenin kendi tarihsel iç dinamikleriyle beraber dünyadaki gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. Cumhuriyet'in ilanındaki görünürdeki neden Meclis Hükümeti sisteminin yarattığı hükümet kurma ve sürdürme zorluklarıdır. Yürürlükteki yasaya göre bakanlar kurulu üyeleri ile başkanı TBMM tarafından gizli oy ve salt çoğunlukla ayrı ayrı seçilmekteydi. Bu yöntem hükümet kurulmasını zorlaştırdığı gibi, uyumlu bir bakanlar kurulunun oluşmasına da olanak bırakmıyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün bulduğu formül bu sakıncaları gidermeye yönelikti. Cumhuriyet ilan edilmeli, cumhurbaşkanı başbakanı seçmeli ve bakanlar kurulu başbakan tarafından oluşturulup Meclis'in önüne çıkarılmalıydı. Rejimin kurulmasına derinlikli bakıldığında ise I. Dünya Savaşı sonunda mevcut dünya sistemi içinde yer alan imparatorlukların tasfiye edildikleri, yerlerine burjuva iktidarlarına dayanan ulus devletlerin kurulduğu dönemin bir ürünü olduğu anlaşılır. Türkiye'de Cumhuriyet, I. Dünya Savaşı ertesinde Avrupa'da monarşilerin sönüşü ve cumhuriyetlerin yükselişi zincirine eklenen yeni bir halkadır. Aynı zamanda Cumhuriyet, bir antiemperyalist savaşın sonunda kazanılan zafer (ulusal kurtuluş savaşı) üzerinde yükselmiştir.¹

Ayrıca cumhuriyete geçişin Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkeye dönük idealleri, dünya görüşü ve liderlik faktörüyle doğrudan ilgisini belirtmek gerekiyor. Atatürk, milli mücadelenin başından itibaren milli hâkimiyet esasını adım adım hayata geçirmiş, onu yeni Türk devletinin temel yapı taşı yapmıştır.²

1. Atatürk ve Cumhuriyet Fikri

Atatürk'ün cumhuriyet fikrini ne zaman benimsediği çeşitli isimler tarafından gündeme getirilmiştir.³ Atatürk'ün en yakın tanıklarından biri olan Ali Fuat Cebesoy cumhuriyet fikrini henüz Harp Akademisi birinci sınıfta benimsediğini ve geliştirdiğini belirtmektedir.⁴ Nitekim bu yıllarda yakın çevresine meşrutiyetin yeterli olmadığını, ülkenin köklü değişimlere ihtiyaç duyduğunu söylemekten geri kalmıyordu.⁵

1 Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006, s. 196, 202.

2 Hamza Eroğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.19, S.56, s. 23.

3 Konuyla ilgili olarak bkz: Münir Hayri Egeci, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, Berikan Yayınları, Ankara, 2004, ss. 30-31; Sadi Borak, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 22.

4 Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 36; Enver Ziya Karal, "Atatürk ve Cumhuriyetin Duyurulması", *Atatürk ve Devrim*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 1998, ss. 27-28.

5 Örneğin Selanik'te bir toplantı çıkışı arkadaşlarıyla yaptığı sohbet için bkz: A. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 98-99.

I. Dünya Savaşı sonunda, Mustafa Kemal Paşa artık cumhuriyetçi fikirleri ile bilinen bir isimdir. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarken, Cumhuriyet yeni devletin siyasi rejimi olarak onun idealinde yer almıştır. Millî Mücadele'de bu fikirler "millî egemenlik" formülü ile ifade edilerek sistemli bir şekilde uygulamaya konmuştur. Millî egemenlik Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas kongre kararlarıyla bağımsızlık mücadelesinin temel ve vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Kendisi de izlediği yolu; "Devlet idaresini, cumhuriyetten söz etmeksizin ulusal egemenlik ilkeleri çerçevesinde her an cumhuriyete doğru yürüyen rejim etrafında yoğunlaştırmaya çalışıyorduk."⁶ sözleriyle ifade etmiştir. Yalnız Erzurum Kongresi hazırlıkları sırasında Mazhar Müfit'e gizli kalması şartıyla gelecekle ilgili olarak zaferden sonra hükümet şeklinin cumhuriyet olacağını not ettirmiştir.⁷ Bunun dışında padişah ve hilafet müesseselerinin durumunu üstü kapalı geçmiş; asıl vurguyu millî hâkimiyet esasına dayalı bir Türk Devleti üzerine yapmıştır.

23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi'nin kendi üzerinde herhangi bir gücün bulunmadığı ilkesini benimsemesiyle uygulanan sistem aslında adı konmamış Cumhuriyet'ti. Teşkilat-ı Esasiye'de Türk Devleti adı kullanılmıştır. Anayasa'da egemenlik kayıtsız şartsız milletindir; yasama ve yürütme yetkileri TBMM'de toplanmıştır. Meclis başkanı aynı zamanda devletin başkanıdır.

2. Cumhuriyetin İlanı

1922 yılı Ekim'inde Dünya Savaşı geride kalmış, Millî Mücadele zaferle sona ermiş ve Lozan Barış Antlaşması imzalanarak Anadolu halkının bağımsızlığı bütün dünyaca onaylanmıştı. Lozan Konferansı öncesinde yaşanan iktidar krizi 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla sona ermiş; ancak bu defa yeni devletin rejimi ve başının kim olacağı tartışmaları başlamıştı. TBMM'nin saltanatı kaldırma kararından sonra başlayan bu yeni dönem, özellikle devletin yönetim şekline dair fikir çatışmasının hâkim olduğu ve bu noktada iktidar mücadelesinin yaşandığı bir süreçtir. Devletin başının kim olacağı tartışmasında Millet Meclisi içerisindeki doğal eğilim kuşkusuz halifenin olması gerektiği yönündedir. Meclisteki muhalifler boş olduğu düşünülen devlet başkanlığı ile halifelik arasında bir köprü kurmak için halife çıkarına propagandaya girişmişlerdi. Stratejileri Milletvekili Ali Şükrü (Çelikalay) Hoca tarafından hazırlanan "Halife Meclisin, Meclis Halifenindir" başlıklı risalede ifadesini bulmuştu. Bu durumdan yararlanmak isteyen her türlü kesim halifeye siyasal otorite kazandırmak için canla başla çalışıyordu.⁸ Falih Rıfkı Atay 1923 yılının o haftalarında Büyük Millet Meclisi'nde Cumhuriyetçilik akımı var mıydı?

6 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2023, s. 594.

7 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 74.

8 Karal, *a.g.e.*, s. 27.

sorusuna kesinlikle hayır cevabını veriyor hatta en yakınlarının dahi bunu yapmamasını gönülden arzu ettiklerini belirtiyordu.⁹

TBMM'nin ikinci seçim döneminde Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet temelinde bir araya gelen İkinci Grup tasfiye edilmiştir. TBMM'nin seçim kararından sonra, Mustafa Kemal Paşa anayasa çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla bir kısım uzman arkadaşlarını yeni bir anayasa tasarısı hazırlamakla görevlendirmiş; kendisi de bu çalışmaları yönlendirmiştir. Ayrıca mevcut hükümet şeklinin yarattığı zaafı sık sık vurgulamaktan geri durmamıştır.¹⁰ Seçimlerden sonra II. TBMM 11 Ağustos'ta toplanmış ve süratle yeni rejim çalışmalarına yoğunlaşmıştır.

Mustafa Kemal Paşa bundan sonra kamuoyunun nabzını tutmak için konunun gazetelerde tartışılmasını sağlamıştır. Nitekim basının önemli fonksiyonlarından biri kamuoyu oluşturmaktır. Yeni rejimin benimsetilebilmesi için basının oynayabileceği rolün farkında olan Gazi, Millî Mücadele döneminden bugüne herhangi bir konuda önce yakın çevresinden belirli isimleri konuya dair görevlendirir, tartışır daha sonra kararını verir.¹¹ Bu bağlamda hem basının işlevi hem de gazetecileri son derece önemsemesi ve onları küstürmek istememesi nedeniyle, ilişkilerini sıcak tutmaya özen gösteriyordu. Örneğin İstanbul basınının önde gelen isimleriyle "Ülkenin geleceği ile ilgili konuları görüşmek üzere" 16 Ocak 1923'te İzmir'de buluşmuştu. Basın toplantısında gazetecilerin sorularını yanıtlamış geleceğe dair açıklamalar yapmıştı. Bundan sonra yaşanacak gelişmelerde basının yardımcı olmasını ya da en azından olumsuz bir tavır içine girmemelerini istemişti.

Cumhuriyet'in kamuoyuyla resmen paylaşılması açısından 1923 Eylül'ü bir dönüm noktası olmuştur. Gazi, Eylül ayından itibaren cumhuriyet tartışmalarının duyurulmasına ayrıca bir önem vermiş, konuyla yakından ilgilenmiştir.¹² Dönemin gazeteci milletvekillerinden Falih Rıfkı Atay 10 Eylül'den 29 Ekim'e kadar geçen kırk dokuz günün Cumhuriyet'in mecliste ve kamuoyunda tartışılmasıyla geçtiğinin özellikle altını çizmektedir. Dolayısıyla rejimin belirlenmesi bazı siyasi isimlerin veya basın mensuplarının iddia ettiği gibi hiç kimseye haber verilmeden bir anda top sesleri ile ortaya çıkmış bir mesele değildir. Atay, dönemin havasını aktarırken Mustafa Kemal'e karşı olanların rejim tartışmalarını halk üzerinden yürüttüklerini belirtmektedir. Onlara göre rejim halkın yapacağı bir seçimle belirlenmeliydi. Görünüşte demokratik duran bu tavır kendileri açısından en kolaydır çünkü derebeylerin, medrese mutaassıplarının pençesinde olan halkın gözünde Cumhuriyetçilik gavur ya da komünist olmakla bir tutulmaktaydı ve kazanma şansı yoktu. Ülkenin böylesine hayati bir yol ayrımına girdiği bir ortamda Mustafa Kemal Paşa'nın stratejik

9 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, ss. 433, 437-438.

10 "Atatürk", *İslam Ansiklopedisi*, C.1, , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s. 772.

11 Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul, 1977, s. 115.

12 Karal, *a.g.e.*, s. 32.

davranması kadar doğal bir şey olamazdı.¹³ Böylece rejim tartışmaları ile birlikte yeni devletin adına dair öngörüler kamuoyunun gündemine yerleşmiştir.¹⁴

Seçimlerden sonra yeni dönem milletvekillerinin yavaş yavaş Ankara'ya gelmesine paralel olarak rejim tartışmaları yoğunlaştı. 18 Eylül 1923'te Cumhuriyet Halk Fırka Divanı toplandı ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na dair değişiklikler "suret-i hususiyede" görüşüldü.¹⁵ Daha sonra yaşanan diğer bir önemli olay Mustafa Kemal Paşa'nın Viyana gazetesi Neue Freie Presse muhabiri Hani Lazar'a 27 Eylül 1923'te verdiği demeçti.¹⁶ Demecin bir özeti Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlandı. Bu demeç gerek ülkede ve gerekse dışarıda büyük yankı uyandırdı. Böylece Mustafa Kemal Paşa "Cumhuriyet" rejimini açıkça tartışmaya açmış bulunuyordu.¹⁷ Açıklamanın gazetelerde yer almasıyla, rejime dair yorumlar ve haberler önemli ölçüde kamuoyunu meşgul etti. Tartışmalar sürerken Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Heyet-i Vekile üyeleri, Kanun-ı Esasi Encümeni üyeleri, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu gibi tanınmış milletvekilleri ile uzmanların katılımıyla oluşan "Mütehassıslar Encümeni"nin hazırladığı anayasa taslağı 25 Eylül 1923'te Fırka Divanı'na sunuldu.¹⁸ Hazırlanan taslakta ülkenin yönetim şekli ile ilgili olarak "Türkiye cumhuriyet usulü ile idare olunur bir halk devletidir."¹⁹maddesi yer alıyordu.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu taslağı üzerinde ele alınan konular basına yansıkça yeni polemiklerin önü açıldı.²⁰ Tartışmalar sürerken Vatan gazetesi, o güne kadar yalnızca Mütehassıslar Encümeni'nin bilgisi dâhilinde olan taslağın tamamını yayınlarak yapılması düşünülen değişiklikleri bütünüyle kamuoyunun bilgisine sundu.²¹ Bunun üzerine Anadolu Ajansı, "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi"nin 22 Ekim 1923 tarihli açıklamasına dayanarak gelişmeleri doğruladı.²²

27 ve 28 Ekim günleri yeni hükümet arayışıyla geçmiş ve hükümet bunalımı yaşanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'ya yakın milletvekillerinden hiçbirinin hükümette görev almayı kabul etmemesi, hükümet bunalımını daha da körükledi. Buradaki amaç, sistemin işlemezliğini ve meclisteki muhalefetin sorumsuzluğunu iyice açığa çıkarmaktı. Çözüm önerisi 28 Ekim akşamındaki Çankaya toplantısında gün ışığına çıktı. Mustafa Kemal Paşa, hükümet bunalımından çıkmanın tek yolunun anayasa değişikliği olduğunu ortaya koydu

13 Atay, *a.g.e.*, ss. 435-437.

14 Devletin adının Türkiye Halk Cumhuriyeti veya Türk Halk Devleti olacağına dair iddialar ortaya atılıyordu.

15 Faruk Alpkaya, "Farklı Bakış Açılarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.16, 2002, s. 342.

16 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi (I-III), C.III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, ss. 86-87.

17 *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1923.

18 Alpkaya, *a.g.m.*, s. 342.

19 Atay, *a.g.e.*, s. 435.

20 Alpkaya, *a.g.m.*, s. 342.

21 *Vatan*, 22, 23, 24 Ekim 1923.

22 *Anadolu'da Yeni Gün*, 26 Ekim 1923.

ve İsmet Paşa ile birlikte yasa taslağı hazırladı (28 Ekim). Ertesi gün TBMM tarafından kabul edilen tasarı ile anayasada değişiklik yapılarak rejimin adı Cumhuriyet olarak kabul edildi. Mustafa Kemal Paşa Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçildi.²³

3. İzmir Basınında Cumhuriyet Tartışmaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda düşünce ve kültür hayatının geliştiğı kentlerden biri olan İzmir, XIX. yüzyılın başından itibaren basının önemli merkezlerinden biri sayılıyordu. Meşrutiyet yıllarında oldukça hareketli bir basın hayatına sahip olan İzmir, I. Dünya Savaşı ve Mütareke koşullarından olumsuz etkilense de birkaç Türkçe gazete yayın hayatını sürdürmeyi başarmıştı. Mütareke döneminde öteden beri yayınlanan Ahenk başta olmak üzere Anadolu, Duygu ve Köylü gazeteleri yerel basının belli başlı temsilcileriydi. Gazeteler içinde bir tarafta işgallere karşı çıkan milli mücadele tarafı Ahenk, Anadolu, Duygu ve Hukuk-u Beşer diğer tarafta Müsavat, Islahat ve daha sonra taraf değiştiren Köylü gibi İstanbul hükümeti ile paralel düşünen ve işgal güçlerini destekleyenler bulunuyordu.²⁴ İşgalle birlikte ağır bir Yunan sansürü karşısında kalan İzmir basını sessizliğe büründü. Basında kimi gazeteler ya taraf değiştirecek ya da suya sabuna dokunmayan bir çizgide yayın hayatını sürdürdüler.²⁵ 9 Eylül 1922 Türk ordusunun şehre girişiyle beraber İzmir basını özgürlüğüne kavuşmuş ancak yaşanan büyük yangınla gazeteler büyük zarar görmüştür. Tüm bu olumsuzluklara rağmen bir yandan İzmir'in eski gazeteleri tekrar yayın hayatına dönerken bir yandan da yeni dergi ve gazetelerin çıkarılması gündeme gelmiştir. Böylece İzmir'de basın hayatı yavaş bir tempoyla da olsa canlanmış; eski gazetelerin yanı sıra yeni gazeteler çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde yayınlanan Türk Sesi, Ahenk, Anadolu ve Sada-yı Hak önemli gazeteler arasındaydı.²⁶

Yeni rejim tartışmalarının İzmir basınında nasıl karşılandığı hangi konu başlıklarının gündeme getirildiğı ve bir yönetim şekli olarak cumhuriyete nasıl yaklaşıldığını araştırdığımız bu çalışmamız için elimizde Ahenk ve Türk Sesi gazetesi bulunmaktadır. Cumhuriyet'in ilan edildiğı sonbaharda yayın hayatını sürdüren farklı gazeteler bulunmasına rağmen döneme ait nüshaları mevcut değildir. Örneğin Anadolu gazetesinin hiçbir nüshası yoktur. Çalışmamızın temel kaynaklarından biri olan Ahenk gazetesi, İzmir basınında geçmişi Meşrutiyet'e uzanan en eski gazetelerden biridir. Gazete, 21 Şubat 1895'te pazartesi ve perşembe günleri Tevfik Nevzad tarafından çıkarılmaya başlamıştır. Gazetenin başyazarlığını da yapan Tevfik Nevzad, gazeteleri kamuoyunun dili

23 Tanör, *a.g.e.*, s. 196.

24 Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, TTK Basımevi, Ankara, 1989, ss. 5-9.

25 Ayrıntılı bilgi için bkz: Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2006, ss. 119-120.

26 *A.g.e.*, s. 142.

olarak görmekteydi. Siyasi, fenni Osmanlı gazetesi olarak kendini lanse eden Ahenk'in yazar kadrosu içinde Tokadizade Şekip, Osman Nuri, İdris Şinasi, Mehmet Şevki, Benal Nevzat, Hadiye Hümeýra, Orhan Rahmi, Hasene Nalan gibi isimler yer almıştır.²⁷ Genel olarak Ahenk gazetesi muhafazakâr ve ılımlı tutumuyla tanınmıştır.²⁸ Araştırmamızı kapsayan dönemde günlük olarak yayınlanıyordu.²⁹ Gazete'nin başyazarlığını Mehmed Şevki yapıyordu. Şevki, Yunan işgali sırasında bütün baskılara rağmen yazılarını devam ettirmiş; ancak 1921 Kasım'ında Yunan işgal kuvvetlerince İzmir'den çıkarılmıştır. Kurtuluştan sonra İzmir'e ve basın hayatına geri dönebilen Ahenk başyazarı, bundan sonra gündemin nabzını tutmaya devam etmiştir.³⁰

Türk Sesi gazetesi kurtuluştan sonra İzmir'de çıkan ilk Türkçe gazetedir. Nazmi Sadık tarafından çıkarılan gazete, 27 Mayıs 1923'te yayına girmiştir. Zeki Arıkan gazeteyi kurtuluştan sonra İzmir'de kültürel hayatı yeniden yapılandırma çabasına bir örnek olarak kabul etmektedir.³¹ Türk Sesi o dönem İzmir'de görev yapan Hasan Ali Yücel, Vasıf Çınar gibi isimlerin katkılarıyla çıkarılmıştır. Gazete'nin sorumlu müdürü Nazmi Sadık'tır. Gazete'de makaleler M. Esat (Çınar)³² imzasını taşımaktaydı. Rıdvan Nafiz, Mithat Şevki, Kemal Turan, Kemal Emin ve Çiftçi Necati gazetenin sürekli yazar kadrosu içinde yer almıştı.³³ Türk Sesi İzmir'in ekonomik durumunu ağırlıklı olarak işlemiş; İstanbul ve Ankara gazetelerinden yapılan alıntılara geniş yer vermiştir.³⁴

İzmir basınında rejime dair ilk tartışmalar Eylül ayında Mustafa Kemal Paşa'nın Viyana Neue Freie muhabiri Lazar'a verdiği beyanatın yayınlanması ile başlamıştır.³⁵ Ahenk gazetesi iki üç günden beri İstanbul ve Ankara gazetelerinde

27 Zeki Arıkan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, ss. 106-107.

28 Turan Akkoyun, "Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XII, S.34, Ankara, 1996, s. 102.

29 Bildiride yer alan Ahenk Gazetesi Koleksiyonu için İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi'nden faydalanılmıştır.

30 Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 420.

31 Arıkan, *İzmir...*, s. 145.

32 Mehmet Esat Çınar (1894-1975) Milli Mücadele döneminde İzmir'in işgaliyle birlikte Mustafa Necati ve abisi Vasıf Çınar'la Balıkesir'e geçmiş orada Kuvayı Milliye'ye katılmıştır. Burada İzmir'e Doğru gazetesini çıkarmıştır. İzmir'de gazeteci ve edebiyat öğretmeni olarak uzun süre görev yapmıştır. 1943-1950 yılları arasında TBMM'de İzmir milletvekili olarak yer almıştır. Türk Sesi, Fikirler ve Anadolu Gazetesi'nde yazılar yazmıştır. Kendisinin yazdığı basılı bir kitap bulunmamaktadır. Bkz: Huyugüzel, *a.g.e.*, ss. 331-332.

33 Gazetenin diğer yazarları arasında Hafız Ali, Mazhar Nafiz, Burhan Ümit, Nazmi Sadık, Alemdaroğlu Lütfi gibi isimleri sayabiliriz. Arıkan, *İzmir...*, s. 146.

34 Gazete ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Arıkan, *İzmir...*, ss. 144-149.

35 İzmir basını ve Cumhuriyet konusunda elde ettiğimiz tek çalışma Zeki Arıkan'a aittir. "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını" başlıklı makalede sayın Arıkan Cumhuriyet tartışmalarının İzmir basınında oldukça geç bir zamanda gündeme girdiğini ve az sayıda yoruma rastlandığını belirtmektedir. Bkz: Zeki Arıkan, "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, S.3, Temmuz 1985, ss. 965-966. Bizim çalışmamızda ise rejim tartışmalarının ülke gündemiyle paralel yürüdüğü, alınan haberler doğrultusunda

“gayri salahiyettar” kişiler tarafından farklı şekillerde ulaştırılan bu beyanatın tam ve doğru halinin kendileri tarafından verildiğini belirten bir ön açıklamayla yayınlamıştır. Gazeteci Lazar’ın o günlerde İzmir’de bulunduğunu öğrendiğimiz aynı haberde metin tümüyle verilmiştir. Söz konusu beyanat Mustafa Kemal Paşa’nın matbuata, Lozan’a ve Türkiye Teşkilatı-ı Esasiye kânunundaki müstakil tadilâtın ne olacağına dair yanıtlarını içermekteydi. Gazi, bütün bu konulara dair düşüncelerini açıklarken, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yapılacak değişiklik kapsamında rejimin Cumhuriyet olacağını ilk defa kamuoyuyla paylaşmıştı.³⁶

Demecın yayınlamasıyla beraber İzmir basını hareketlenmiştir. Gazete sayfalarına siyasal sistemin şekline dair görüşler yavaş yavaş yansımaya başlamıştır. Nitekim Ahenk yazarı Mehmet Şevki 2 Teşrinievvel 1923 tarihli yazısında hükümet şekline dair yürütülen tartışmaların memleketin her yerinde olduğu gibi İzmirliileri meşgul ettiğini aktarmaktadır. İzmir kamuoyunun rejim tartışmalarına kayıtsız kalmadığını anladığımız bu girişle birlikte henüz bilgiler yetersizdir: “Biz henüz hükümete verilmek istenilen şekli cumhuriyetin mahiyetini güzelce bilmiyoruz. Aldığımız malumat henüz bize beyan-ı fikir ve mütalaa salâhiyetini bahşedecek kıymette değildir. Bunun için verilecek şekli cumhuriyete temas edemeyeceğiz.”³⁷

Şevki’ye göre şu anki siyasal sistem zaten hâkimiyeti milli esasına göre teşkil edilmişti. Asıl sorun halkın gerçek anlamıyla müdahil olabileceği bir yönetim şeklinin oluşturulabilmesiydi: “İdare usulünü milletin bil fiil mukadderatına vazüülyed olunmasına göre tanzim edelim. Teferruat bitsin. O vakit şekil hakkındaki mütalaaalar bir kıymeti haiz olabilir.”³⁸ Yoksa meşrutiyet de halk hâkimiyeti için ilan edilmiş; ancak yönetim bir avuç zümrenin elinde kalmıştı: “Binaen aleyh, hiçbir eser feyz-i meydana getiremedi. İdare daima zümrelerin elinde oldu... Ve hatta şahısların irade ve arzuları daima hâkim bulundu. Halk ezildi. Harap oldu ve inkılâbı halkın hukuku esasisini takrir eden *** bir şekli meşrutiyet değildi. Yalnız merkezde bir şekil vardı. Meclis-i mebusan, kabine falan filan!”³⁹

Öte yandan Şevki, ülkede rejim değişikliği için gerekli zeminin henüz bulunmadığını, eski zihniyetin yok edilmesinin daha öncelikli olduğuna inanıyordu. Batılı ülkelerde dahi millet hâkimiyetinin tam olarak uygulanmadığını Fransa örneğinden yola çıkarak açıklarken; milli hâkimiyetin her rejimde zarar göreceği gerçeğinin baştan kabullenilmesini salık veriyordu: “Dünya’daki cumhuriyetlerin hiçbirinde hâkimiyet bilâ kaydı şart halkın değildir. Cumhuriyetlerde bilemeyiz zümrelerin hâkimiyetinden başka bir şey görülebiliyor mu?... Böyle olduğuna göre bulacağımızı veya bulunduğu iddia olunan şekilde bilâ kaydı şart olan hâkimiyetimizin az çok takyide uğramayacağını kabul etmemek safdilliktir.”⁴⁰

yazılan makaleler ve yapılan yorumlar aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirildiği ve yönlendirildiği görülmüştür.

36 Ahenk, 28 Eylül 1923. Ayrıca bkz: Türk Sesi, 28 Eylül 1923.

37 Mehmed Şevki, “Biraz da Biz Söyleyelim”, Ahenk, 2 Teşrinievvel 1923.

38 A.g.m.

39 A.g.m.

40 A.g.m.

Yukarıdaki alıntılardan da görüleceği üzere Ahenk, siyasal sistemin adının konmasının teferruattan ibaret olduğunu asıl önemli olanın halk egemenliğini ete kemiğe büründürecek uygulamalardan geçtiğini savunan bir çizgidedir. Bu arada siyasal sistem krizinin sorumlusu olarak Fethi Bey görülmekte; meclisten bağımsız ve kendi başına hareket ettiği gerekçesiyle ağır bir şekilde eleştirilmektedir: *“Geçenlerde Fethi Bey icra vekilleri riyasetine intihap olunduğu zaman icra vekilleri heyeti namına haftalarca uğraşarak meydana getirilen bir programı meclis-i milli gerisinde okudu. Bir hükûmet-i delile kendi veçhesini kendi tayin etti. Fethi Bey’in bu hareketi bilâ kaydı şart olan hâkiminin icâbâtına münâfî idi. Heyet-i vekile veçhesini, siyasetini kendi tayin itmez, programını kendi tertip etmez. O veçheyi heyet-i vekilesine meclis gösterir. Siyasetini meclis tayin eder. Ve hükümet programını meclis tespit eder ve sonra heyet-i vekileyeye verir... Bilâ kaydı şart-ı hâkimiyetin icâbâtı budur. Milletın bil fiil kendi mukadderatına vazül yed bulması esasına göre idare tanziminin en makul ve hukuki yolu da budur. Hâlbuki bizim Fethi Bey meşrutiyet kabinelerinin başvekilleri gibi her şeyi kendisi tayin etti ve meclise geldi, siyasetimiz budur, şunu ve bunu yapacağı dedi. Verâyı tasvip alarak meclisten çıktı.”*⁴¹

Hal böyleyken öncelikli yapılması gerekeni; *“Neler düşüneneğimize evvel emirde, idaremizi hâkimiyetimizin icabına göre tanzim idelim. Eski şekli kökleyelim. Her tehlikeyi bertaraf edelim... Vilâyet ve nevahi şuralarını kuralım. Öbür tarafını sonra düşünürüz.”* şeklinde açıklıyordu. Aynı zamanda zihniyet değişikliğinin asıl önemli nokta olduğunun altını bir kez daha çizerek, halkın yönetim iradesine sahip kılınmaması durumunda mütegalibe ve salahiyetsizlerin yaratacağı tehlikelere dikkat çekiyordu: *“...Biz doğrusu hiçbir zaman şekli hazırım teferruatı ikmal edilip fuyûzâtı iktitâf edilemeden tadiline sureti katiyede taraftar olamıyoruz. Daha sarıh söyleyelim korkuyoruz. Çünkü bilâ kaydı şart olan hâkimiyetimizin icabı henüz memleketimizde hâkim bulunmuyor. Şuubât-ı devlet eski şeklini muhafaza ediyor. Mütegalibenin ve salahiyetsizlerin ahkâmı caridir. Başımıza iş açarız. Biz cumhuriyeti ve daha bilemeyiz.”*⁴²

Sonraki 15 Teşrinievvel 1923 tarihli haberde anayasa değişikliği ile ilgili çalışmaların devam ettiği bildirilmekte; Tan Gazetesi’nin görüşlerine yer verilmektedir. Tan’da yer alan *“Cumhuriyet-i idarenin Türk ananasıyla gayr-ı kabil telif olmadığı”* bölümleri alıntılanarak ilk İslam hükümdarlarının halkçılık zihniyetinde bulduklarına ve İslam’ın özünde cumhuriyet olduğu varsayımına atıf yapılmıştı. Böylece Ahenk, rejiminin köklerini ilk İslam imparatorluklarına götürüyor ve tarihsel bağları kurmaya çalışıyordu.⁴³ Bu sayıda dikkat çeken husus Ahenk’teki katı tutumun yumuşamasıdır.

Cumhuriyet’e dair basındaki tartışmaları takip ettiğimiz diğer bir kaynağımız Türk Sesi gazetesinde en erken tarihli yazı 16 Teşrinievvel 1923’tür. M. Esat Çınar tarafından kaleme alınan *“Hükümet Etrafında”* başlıklı

41 A.g.m.

42 A.g.m.

43 Ahenk, 15 Teşrinievvel 1923.

makale, İzmir matbuatında epey bir zamandan beri rejime dair tartışmalarının var olduğunu teyit etmektedir. Gazete'ye göre yeni kurulan bir devletin eski makineyle yürümesinin imkânı yoktur; "Yeni hayatın ihtiyacına göre kurulmuş devlet makinesine ihtiyaç vardır."⁴⁴ Nasıl sorusunun yanıtı her ne kadar eski müesseselerin tasfiye edilmesi ise de bunu yaparken dikkatli olunmalı, tarihsel dinamikler göz önünde bulundurulmalıdır:

"Eski Osmanlı İmparatorluğu'nu kurulduğu günden beri kemiren manevî inhilâllerin bütün inkılâbî yüklenmiş bir nesil için hemen bir *** idari ile asırlık nakisalardan silkinmek kolay kolay kabul edilebilecek dava değildir. Ve bunu iddia edenler her şeyden evvel kendilerini aldatmış olurlar. Türk cemiyetinin idari, içtimaî ve hukuki bütün ihtiyaçlarından veçhe alacak yeni ve eski devirden tamamıyla mütecerred taazzuvarımızda mazideki hatalara düşmemek için çok düşünmek, her adımı atmadan evvel arkada bıraktığımız seyyiât ile mali devirlerden alınan tecrübeleri bir kere daha hatırlamak mecburiyetindeyiz."⁴⁵ Sistem konusunda ise temkinlilik vurgusunu öne çıkarmaktadır: "Yeni Türkiye gelişi güzel bir devlet teşkilatına değil asrın bütün ilmî zaruretleri üstüne kurulmuş sağlam ve mücerreb bir idare makinesine muhtaçtır. Ve büyük işi yapmak için de birkaç celseyi ve birkaç içtimaî kâfi görmek ruhu ilme mugayir bir hareket olmaz mı?"⁴⁶

Yazının ikinci önemli noktası rejim tartışmalarında İzmir'in kentsel bazda odağa alındığı bölümdür. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla o zamana kadar kurulan hükümetler İzmir'e yaptıkları hizmetler çerçevesinde yeterli bulunmamakta ve eleştirilmektedir. Buradan hareketle hükümet değişikliği ile birlikte yürüyen rejim tartışması yerele yapılan hizmetler ölçüsünde değerlendirilmektedir. M. Esat yazısının bu bölümünde hükümetlerin İzmir politikalarını eleştiren ve değişiklik olması durumunda dahi değişmeyeceği kanısı hâkim olan kesimlere cevap vermektedir. Bir diğer deyişle İzmir kamuoyuna hâkim olan hükümet değişikliklerinin kente ne getirip ne götüreceği sorusuna cevap bulmaya çalışmaktadır. Esat, geçmiş hükümetlerin bütün ihtiyaçları tatmin ettiği ve eski devrin noksanlarından tamamıyla sıyrılmış mükemmel bir idare tesis eylediğini iddia etmenin mümkün olamayacağını kabul etmekle birlikte geçen zamanın harp döneminden farksız olduğunu hatırlanması gerektiğini ifade etmektedir: "Diyorlar ki yeni hükümet İzmir'in istirdadından bugüne kadar geçen müddet zarfında ne yaptı? İddia etmek istemeyiz ki hükümet bütün ihtiyaçları tatmin ve eski devrin noksanlarından tamamıyla sıyrılmış mükemmel bir idare tesis eylemiştir. Fakat düşünmek lâzım gelmez mi ki arkada bıraktığımız bir senelik zaman hemen hemen bir harp halini andıracak kadar dağdağalı ve gaili hâdiselerle geçmiştir."⁴⁷ Sonrasında birinci ve ikinci meclis ayırımına giderek ilk meclisin harbi yapan ikinci meclisin ise yeni devleti kuracak meclis olduğunu savunmaktaydı: "İzmir'in istilâsından

44 M. Esat, "Hükümet Etrafında", *Türk Sesi*, 16 Teşrinievvel 1923.

45 A.g.m.

46 A.g.m.

47 A.g.m.

bugüne kadar geçen hangi günümüz vardır ki hükümeti; bütün dikkat ve ihtimamını harice hasır etmekten kurtarabilmiştir. Sulhu yapabilmek için bir seneye yakın bir müddet bin türlü gavaili hariciye içinde çırpınan hükümetten bu müddet zarfında yeni Türkiye'yi idare edecek tesisat ve mevzuatı beklemek sarih bir haksızlık olur. Diğer taraftan unutmamak lazım gelir ki harbi yapan meclis yeni hükümeti kurmak ve yeni idarenin istikametlerini çizmek vazifesiyle mükellef değildi. Başlı başına hiçbir şeyi yapmak salâhiyetini haiz olmayan hükümet eski meclisle baş başa vererek harbi intaç etmekten başka bir gayeyi istihdaf edemezdi. Yeni meclis ise içtima ettiği günden beri yeni devleti kurmakla meşguldür.”⁴⁸

Esat'a göre savaş dönemi bitip Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla yeni meclis yeni devleti kurma çalışmalarını başlatmıştır. Lozan Barış Antlaşması inkılâbın başladığı yerdir. Önemli olan hükümetin ülkeyi yoluna koyacak uygulamaları yürürlüğe koymasındır; yoksa İzmir'e dair politikalar üzerinden rejimi tartışmak tam bir vakit kaybı diğer bir deyişle “külfet” tir. Üstelik önümüzdeki günlerde inkılâbın birçok sarsıntılarına göğüs gerilmesi gerektiğini düşününce umut ve sabır telkin etmektedir: “Aradığımız yeni Türkiye ve yeni hayat bu badirelerin arkasından doğacaktır. Bu kadar büyük ve mühim işlerin önünde sabırsızlığa düşmek, dört sene çok müşkül ve ümitsiz gibi görünen vaziyetlerden sonra hedefe erişenler için zaaf telakki edilmelidir. Geçen seneler içinde Anadolu bir sinir mücadelesi yaptı. Ve mücadele aynı ehemmiyetle bugün de devam ediyor.”⁴⁹ Son noktada Türkiye'nin düştüğü yerden kalkma mücadelesinde halkın ve aydınların inançlı olmaları gerektiğini ve bu noktada en önemli hususun önder kadroyu takip ve takviye etmek olarak belirlemesiyle cumhuriyet rejimini ve bundan sonra yapılacakları sonuna kadar destekleyici bir çizgide durmaktadır.

Mehmed Esad'ın bir başka yazısı İstanbul ve Ankara basını arasında yaşanan çatışmayı gündeme getirmiştir. Söz konusu çatışma meclisteki ittihatçılık iddiası üzerinedir. Aktarıldığına göre Heyeti Vekile azasıyla meclisin çoğunluğu ittihatçıydı ve memleketi hala İttihat ve Terakki Partisi yönetmekteydi. Esad, siyaset sahnesinden çekilen İttihat ve Terakki Fırkası'nın herhangi bir hareketi söz konusu değilken meclisin ve hükümetin ittihatçıların elinde olduğu iddiasını son derece anlamsız bulmaktadır. Şu an işbaşında bulunan hükümet geçmişte hangi yapı içinde olursa olsun halkın onayını alarak, halk fırkası programını çerçevesinde bir araya gelen milletvekillerinden oluşmaktaydı. Devletin siyasal sisteminin tartışıldığı bu kritik günlerde ortada olmayan bir yapıyı varmış gibi göstermek son derece tehlikeliydi. Bu bağlamda hükümet arayışlarına olumlu yaklaşıyordu: “Şekli hükümetin tayin ve tespit edilmekte bulunduğu şu günlerde her kanaat ve ittihadın şîârını ve programını aramak iş başında bulunan hükümet için en tabii bir hakktır.” İttihat ve Terakki'nin siyaset sahnesinde yeniden yer alması konusunda ise şeffaflık vurgusu yapıyordu: “İttihat ve Terakki tekrar sahne-i siyasete girmek arzusunda ise -Millete programını göstermek şartıyla- her hareketinde hür ve

48 A.g.m.

49 A.g.m.

serbesttir. Fakat kendi uzviyetine istinat etmeyerek teessüs itmiş kuvvetler arasında bir rahne açmağa çalışanların hareketi gayr-ı samimi olmak ithamından kurtulamaz.”⁵⁰

Türk Sesi bundan sonraki sayılarında cumhuriyet rejimini savunmaya devam etmiştir. Özellikle 19 Ekim tarihli sayısında ortaya atılan spekülâtif haberlere karşı okuyucuları uyarılmış; Anadolu Ajansı'nın aktardığı bir bilgilendirmeyi İzmir kamuoyuyla paylaşmıştır. Açıklamada bir süreden beri devam eden Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kapsamındaki çalışmaların basında gerçekdışı yorumlarla verildiğini; ancak bütün bu haberlerin kulaktan dolma olduğu belirtilmektedir. Gerçekse Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Halk Fırkası'nca henüz müzakere edilmediği ve şekil itibarıyla bir sonuca varılmadığıydı. Bütün tartışmalar “faraziyattan” kaynaklanmaktaydı: “Kanununun projesini mütehasıs bir heyet tarafından tetkik ve ihzar edilmektedir. Henüz müsvedde hâlinde bulunan bu projenin her maddesi haiz olduğu ehemmiyet derecesinde mütehasıs zevat tarafından etraflıyla tetkik edilmektedir. Bu tetkikatla meşgul olan heyet sık sık içtima ederek müzakerata devam etmekte ve projenin itmamına çalışmaktadır. İhtiva eylediği mevâdi sureti katiyede tespit edildikten sonra bu proje fırkaya tevdi ve bade ayrıca müzakere ve tespit edilmek üzere meclise sevk edilecektir. Bu müsveddenin bu şimdiiye kadar tespit edilen maddelerine ihzar heyeti bile katî nazarla bakmamaktadır. Binaen aleyh matbuatında şimdiiye kadar vaki olan neşriyat bazı tereşşuhât üzerine kurulmuş faraziyat ve tahmindir.”⁵¹ Açıkça gazete ve çevresi yapılan gerçek dışı yorumlardan ve asılsız haberlerin rejim tartışmalarını bulandırmasından; kamuoyunu gereksiz meşgul etmesinden son derece rahatsızdır.

Bir başka yazı Nalbandoğlu Mahmut Hıfzı⁵² tarafından “Cumhuriyet mi Ne‘uzubillah!” başlığı ile kaleme alınmıştır. Yazı genel olarak eski sistemi savunanlara açık bir karşı duruş sergilemektedir. Geçmiş saltanat yönetiminin acısını herkes gibi kendisinin de yeterince çektiğini söyleyen yazar, saltanat döneminde Anadolu'nun her tarafının derebeylik sistemiyle harap edilmesine sesini çıkarmayan; otuz vilayeti İstanbul için haraç güzar kullanan saltanat taraftarı “enkazın” bugün adil bir idareye -sultaniyeye- ihtiyaç var diye yeni devlet sistemine karşı çıktıklarını; ancak bu çıkarıcı kesimin sadalarının boğulduğunu aktarıyordu. Yazara göre yeni yönetim anlayışı milli hâkimiyet doğrultusunda saltanat-ı millie şeklinde icra edilmiş; cumhuriyete giden bu yolda İstanbul'un işgal güçlerinin elinden alınması ve Ankara'nın başkent yapılması önemli mesafeler kat edilmesini sağlamıştır. Tarihin doğal akışı içinde şimdi yapılacak şey Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu ihtiyaca göre yeniden şekillendirmek olacaktır. Bugün yarın ilan edileceğini söylediği cumhuriyeti isteyenler kadar istemeyenlerin de olmasının pek tabii olduğunu eklerken; gayr-ı memnunların karşı duruşlarını çıkarlarının elden gidecek olmasına bağlamaktaydı.⁵³

50 M. Esat, “Bir Münakaşa Münasebetiyle”, *Türk Sesi*, 18 Ekim 1923.

51 *Türk Sesi*, 19 Ekim 1923.

52 Nalbandoğlu Mahmut Hıfzı, “Cumhuriyet Mi Neüzubillah”, *Türk Sesi*, 19 Ekim 1923.

53 A.g.m.

Geçmişin şöyle bir göz önüne getirilmesi durumunda şimdiki tartıştığımız cumhuriyet rejiminin kelime olarak dahi hafızalarda yer etmemesi için nasıl bir çaba harcadığını tekrar anımsatmadan da edemiyor. Saltanat döneminde eğitim sisteminin her aşamasında cumhuriyet sansüre uğratılmış yerine “amme”, “ekseriyet” gibi farklı ifadeler kullanılmıştı. Hatta ağza alınması “Cumhuriyet mi Ne’uzubillah” şeklinde tepkiyle karşılanan ve abes görülen bu dönemde yetişen neslin temsilcilerinden biri olarak şu soruyu sormadan da edemiyordu; “Eğitimli kesim bile bu kadar sakıncalı bir rejim olarak bilerek yetiştirildiyse halkın mahiyet ve mevcudiyet-i hükümete karşı göstereceği alâka ve irtibat ne derecede kalır?” Buradan sözü bir “bardak su” da müthiş fırtınalar koparmaya çalışan İstanbul basınından Tanin, İkdam gibi gazetelere getiriyordu. Geçen yıllarda memleketi adeta tarumar eden onca yolsuzluk ve olay yaşanırken; vatan beş on sergüzeşt perestin elinde oyuncakken ses çıkarmayan bu gazeteler şimdi cumhuriyete var güçleriyle karşı çıkıyorlardı. Gazetelerin bu tavrı büyük bir sorumsuzluk örneği idi.⁵⁴ Yazar bir iddiayı da gündeme getirmişti. Kendisinin bir buçuk aydan beri yaptığı tetkikatlara göre İstanbul gayri memnunları eski rejimi yeniden kurmak için gizli gizli hazırlık yapmaktaydılar. Bu hazırlığa karşı kamuoyunu uyarıyordu; fakat İstanbul’da böyle bir olayın gerçekleşmesi durumunda bile söz konusu girişime kimsenin itibar etmeyeceğini, tüm hazırlıkların boşa çıkacağını ve her ne olursa olsun gidilen yoldan geri dönülmeyeceğini ekleyerek kararlı duruşunu sürdürüyordu.⁵⁵

Cumhuriyet’in ilan edileceği gün yaklaştıkça İzmir’de rejim tartışmaları her geçen gün hararetleniyordu. Ahenk, anayasa encümeninde yaşanan gelişmeleri doğrudan kendi muhabiri aracılığıyla aktarıyordu. Alınan duyumlara göre cumhurbaşkanı yetkileri şiddetli münakaşalara neden olmaktaydı. Özellikle memleketin geleceğiyle son derece ilgili olan meclisi seçime götürme yetkisinin cumhurbaşkanına verilmesi tartışma yaratmıştı. Encümende Cumhuriyet ile Teşkilat-ı Esasiye taraftarları diye adlandırılan iki grup söz konusuydu. Mebusların büyük bir kısmının cumhurbaşkanına verilen geniş yetkilerin aleyhinde oldukları aktarılan ayrıntılar arasındaydı.⁵⁶

Aynı gün Mehmed Şevki konuya dair bir yazı yazmıştır. Şevki, bir süreden beri her tarafta devam eden anayasa tartışmalarının doğruluğu kanıtlanmamış kulaktan dolma haberlerle yapıldığını ve bu tartışmaların halkı son derece üzdüğünün altını tekrar çizerek yazısına başlamıştı. Yazının devamında Teşkilat-ı Esasiye’ye dair yürütülen çalışmalar için uzmanlar tarafından yapılacak uzun soluklu bir mesai ve adilane bir tavırla sağlıklı bir sonuç alınabileceğine dikkat çekmiş, bütün bunlardan da öte zamanlama vurgusu yapmıştı. Şevki, memleketin harap bir halde olduğu insanların yokluk içinde kıvrandığı ve yapılacak onca işin bulunduğu bir zamanda hemen herkesin bu işle meşgul olmasına şiddetle karşı çıkıyordu. Ona göre Teşkilatı Esasiye

54 A.g.m.

55 A.g.m.

56 Ahenk, 21 Teşrin-i Evvel 1923.

tartışmaları bu işte belirli kesimler tarafından yürütülmeli kalanlar enerjilerini memleket işlerine harcamalıydı. Yalnız anayasa konusu üzerinde odaklanan aydınlara, basın yayın organlarına oldukça sert bir şekilde çıkışarak “vakar ve itidal” olma çağrısı yapıyordu: “Münevver geçinenlerimizin her biri bu mesele ile meşgul, vakıa mesele hayatiyedir. Meşgul olmakta herkesin hakkıdır. Hem kemal-i serbestî ile meşgul olmak hakkıdır. Lakin en müsait şerâiti ihtiva iden bir zamanda meşgul olmak faydalı ve müsait şerâiti ihtiva zamanında da meşgul olmak zararlıdır. Görüyoruz ki bugün süratle hal edilecek meseleler var. Efradı millet silâhını omzundan yeni indiriyor. Yorgun argın gözler harap olan topraklarımızın üzerinde medarı hayat arıyorlar. İmar edilecek şehirler, kolundan tutulup kaldırılacak, aileler, tahdit olunacak hudutlar, hal edilecek memleket meseleleri, gelecek iskân ve terfîye olunacak muhacirler, kurtarılacak yetimler var... Ki bunların hiçbiri bir gün bile tehir ve müsamaha edilemez... Kudret ve kemalimizi bu meselelerin haline vakıf edelim. Tadil ve ikmal keyfiyetini de mütehasıslara bırakalım. Onlar çalışsınlar, uğraşsınlar, hazırlasınlar. Bizde şu büyük mesaili halledelim. O zaman vaziyet müsait bir zemin münakaşa şeraitini ihtiva itmiş bulunur. Düşünür. Sükûn ve vakarla meseleyi hallederiz.”⁵⁷

Sonraki günlerde meclisteki hükümet bunalımı ile ilgili ayrıntıların aktarıldığı haberlere rastlıyoruz. Ahenk’in hükümet krizi ve meclisteki yaşananlarla ilgili tavrı kulaktan dolma spekülasyon yaratacak duyumlar yerine muhabiri aracılığıyla elde ettiği kesin bilgileri İzmir kamuoyuyla paylaşmak yönünde devam etmiştir.⁵⁸ Cumhuriyet’in ilan edildiği gün mecliste yaşanan hükümet buhranı ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Heyet-i Vekiliye’nin itimatsızlık yüzünden istifa etmek durumunda kaldığı ve yeni kabinenin İsmet Paşa tarafından kurulacağı ihtimali üzerinde durulmuştur. Mecliste okunan istifa mektubunun aynen verildiği bu haberle Halk Fırkası’nın olağanüstü toplanarak yeni kabine için çalıştığı, Gazi Paşa’nın da doğrudan bu işle meşgul olduğu ve önemli birtakım görüşmeler yapıldığı aktarılmış; rejime dair herhangi bir yorum yapılmamıştır.⁵⁹ 30 Ekim 1923 günü haberle Cumhuriyet’in ilanına dair ayrıntılar paylaşılmıştır. Buna göre bir süreden beri devam eden İcra Vekilleri Heyeti üzerinde başlayan tartışma çoktan beri var olan cumhuriyet meselesi üzerinde düğümlenmişti. Nihayet 29 Ekim günü mecliste yapılan tartışmalar ve mebusların çoğunun eski sisteme son verilmesi gerektiği yönündeki konuşmaları sonrasında oylama yapılmış; Cumhuriyet kabul edilmişti. Mustafa Kemal Paşa 158 oyla Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmişti. İsmet Paşa Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk başbakanı olarak yeni kabineyi teşkil edecekti.⁶⁰ Ayrıca gazete Cumhuriyet kutlamalarına dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti adına Kazım Paşa’nın İzmir Mevki Müstahkem Kumandanlığı’na gönderilen resmi yazıyı yayınlamıştı.⁶¹

57 Mehmet Şevki, “Vakar ve İtidal”, *Ahenk*, 21 Teşrin-i Evvel 1923.

58 *Ahenk*, 26 Ekim 1923.

59 *Ahenk*, 29 Ekim 1923.

60 *Ahenk*, 30 Ekim 1923.

61 *Ahenk*, 30 Ekim 1923.

İzmir halkı Cumhuriyet'in ilanından Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın gece saat 1.00'de kaleden attığı toplarla haberdar olmuştu. Gece başlayan kutlamalar 30 Ekim sabahında İzmir'in her yerinin bayraklarla donatılması ve halkın coşkulu gösterileriyle sürmüştü. Fener alayı gibi gerçekleşen bu kutlamalarda işçi cemiyetleri ve halk birlikte yürümüş, hükümet ve kışla önünde tezahüratta bulunmuşlar; davullar ve saz takımları ile gece geç vakitlere kadar eğlenmişlerdi.⁶²

Kutlamalardan bir gün sonra Ahenk "Dün Gecedden İtibaren Hükümetimiz Türkiye Cumhuriyeti Olmuştur" başlığı ile Kanuni Esasi Encümeni'nin mazbatası, Teşkilat-ı Esasiye Maddeleri ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunu tam metin olarak vermiştir.⁶³ İleriki günlerde Türk Sesi muhabiri Ali Yaver'in gönderdiği yazıyla Ankara'daki Cumhuriyet coşkusu ve kutlamalar muhabirin kendi hissettikleriyle birlikte paylaşılmıştır. Cumhuriyet'in ilk dakikalarına tanıklık etmenin tarihi öneminin farkında olan gazete muhabiri, bu anlarda meclisin önünde bulunmanın bahtiyarlığını duygu dolu bir yazıyla okuyuculara aktarmıştır.⁶⁴ Ardından basında yeni anayasayı anlama çabalarına rastlıyoruz. Ahenk gazetesi 1 Kasım'da yayınladığı "Türkiye Cumhuriyeti" adlı yazıda Anayasa değişikliğinin getirdiği yenilikleri eski maddelerle kıyaslamıştır. Buna göre Teşkilat-ı Esasiye'nin birinci maddesinde yer alan "Hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletin" olduğu hükmünün değişmemiş olması son derece sevindirici bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Tek fark Türkiye Devleti'nin şeklinin netleştirilmesidir ki bunun zaruri olduğu ve meclis hükümeti şeklinin adı konmamış bir cumhuriyet olduğu belirtilmiştir: "...Bizim için bu maddenin mefhumu zaruri idi. Ancak hâkimiyetin bilâ kaydı şart olması esasına aygırı gelebilecek bir kaydın ilâvesi zaruretiyle yapılacak tadilat bize dokunurdu. Şükrederiz ki böyle bir şey olmadı. Ve milletin kabil-i takyit olan bir hakkına dokunulmadı. Tadil olan şey devletimizin ismini tavzihinden ibaret kaldı."⁶⁵

Cumhurbaşkanlığı seçimi ve başbakanın atanması gibi maddeleri eski hükümet sistemiyle çok farklı bulmamakla beraber teknik detaylarda değişiklik yapıldığını; bunun da Bakanlar Kurulu'nda yaşanan sıkıntıları gidermesi açısından yerinde bir düzenleme olarak görmektedir: "Başvekil reis-i cumhur tarafından meclis azası arasından intihap olunacaktır. Başvekil arkadaşlarını yine meclis azası meyanından intihap edecek. Ve bunların memuriyetleri reis-i cumhur tarafından meclis-i milliye arz olunacaktır. Ve meclis-i millî tasvip eyledikten sonra kabine teşekkül etmiş bulunacaktır. Bina'n aleyh bu suretle icra vekilleri heyetinin usul-i intihabı müsellemlerle bir şekilde sokulmuş oluyor." Yazısını bundan sonra yapılacak değişikliklerin hâkimiyeti milli esası gözetilerek yapılmasını dileyerek sonlandırmıştır.⁶⁶

62 "Dün Geceki Tezahürat", Ahenk, 1 Kasım 1923.

63 Ahenk, 31 Ekim 1923.

64 Ali Yaver, "Cumhuriyet Topları Atılırken", Türk Sesi, 5 Kasım 1923.

65 Mehmed Şevki, "Türkiye Cumhuriyeti", Ahenk, 1 Kasım 1923.

66 A.g.m.

Genel bir değerlendirmeye Ahenk, daha önce henüz zamanı olmadığını söylediği rejim tartışmalarına dair yönünü cumhuriyetin ilanı ve Teşkilat-ı Esasiye’de yapılan değişikliklerle birlikte değiştirmiş, olumlu bir yaklaşım sergileyerek kendileri açısından şüphelerin ortadan kalkmasından dolayı duydukları memnuniyeti dile getiren yazılarla kamuoyunu da motive etmiştir.

Türk Sesi gazetesi hükümete olan inancını dile getiren yazılar yazmaya devam etmiştir. Bunun bir örneği Kemal Turan’ın Kurtuluş Savaşı döneminde kendisinin şahit olduğu ilk düzenli ordu kurma çalışmaları sırasındaki vaziyet üzerinden İsmet Paşa’ya ve hükümete beslediği katıksız güvenin ifadesidir: “...Bütün ruhumuzla kendisini tebrik ederken muvaffakiyetli talihinden idaremizin de istifade edeceğine kani bulunuyoruz. Tarihi millimize tevdi ettiğimiz bu vakayı istişhâd ederek diyoruz ki: Paşa, yeni vazifesinde zavallı, perişan Anadolu halkının kendisine izhar edemediği hürmeti müteakilden dolayı onları mazur göreceğimize kadar herkesin ihmal ettiği saf kitlenin sakit ve muntazır hayatından bir manayı infial çıkarmayarak 336 senesinde olduğu gibi fütur yerine sabır ve metanetle yürüyecek ve fakir Anadolu’ya refah, sıhhat, ümran bahşedecek canlı ve amelî bir hükümet yaratacaktır.”⁶⁷

Diğer bir örnek “Ankara Mektubu” başlıklı makale ile Cumhuriyet’le noktalanın sürecin değerlendirilmesidir. Yazıda Cumhuriyet’in ilanına giden gelişmeler tarihin doğal akışı içinde görülmektedir. Başka bir deyişle ihtilal meclisi olmasından dolayı BMM’nin yapısı artık ne mevcut duruma ne de geleceğin ihtiyaçlarına cevap verebilecek durumda değildi: “...Nitekim son günlerde zuhur eden heyeti vekile buhranının hallinde zuhur iden müşkülât da şekli hükümetimizin hukuk esasına ilmîne ve tabii esaslara muvafık olmaması neticesi idi.”⁶⁸ Bu durumu gören BMM hükümeti Anayasa değişikliği ile hem hükümete hem de devlete olması gereken doğal istikameti vermiş; gerekli değişikliği zamanında yaparak cumhuriyeti ilan etmişti. Cumhuriyet bu yönüyle; “...Mevcut cumhuriyet sistemleri arasında hâkimiyet-i milliyenin cereyan-ı nüfuzuna en müsaidi olmak itibariyle bir hususiyet ve makbuliyete haizdir.”⁶⁹ Yazara göre Cumhuriyet millete kendi geleceğine sahip çıkma hakkını vermiştir. Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle Türk halkı asırlardır esareti altında olduğu saltanattan ve yine o saltanatın meşrutî devrinde uğradığı belâlardan sonra senelerce kan dökerek, kurban vererek, taş ve toprak yiyerek kazandığı mukaddes hukukundan feragatle mukadderatını başkalarına tevdi ve teslim edemezdi. Bu sebeptendir ki ilân edilen Cumhuriyet’te milletin hâkimiyeti tam ve kâmil bir tarzda mahfuz ve mümin tutulmuştur.”⁷⁰

İstanbul basını ve meclisteki tartışmaların aksine İzmir basını Mustafa Kemal Paşa’nın cumhurbaşkanlığını doğal karşılıyordu. Ulusun en fazla ihtiyacı olduğu anda milleti bir araya getirerek mücadeleye ön ayak olan Mustafa Kemal Paşa, bundan sonra da tek dayanak olarak görülüyordu: “Cumhuriyetin

67 Kemal Turan, “İlk Başvekilimize”, *Türk Sesi*, 10 Kasım 1923.

68 “Ankara Mektubu”, *Türk Sesi*, 12 Kasım 1923.

69 A.g.m.

70 A.g.m.

ilân üzerine riyaseti cumhura kimin geleceğine dair bir an bile düşünülmezsizin başkumandan Gazi Mustafa Kemâl Paşa hazretleri intihap buyrulmuştur. Millî Mücadelenin en ümitsiz zamanlarında olduğu gibi bundan sonraki gelecek tahayyülünde de yine Mustafa Kemal Paşa vardır. Uzun ızdırap ve felâket senelerinden sonra millet azim ve imanıyla katlandığı fedakârlıkların semeresi olarak ilân edildiği cumhuriyet-i idarenin sayesinde emin ve katî adımlarla daima refah ve saadete doğru yürümeğe başlamış bulunuyordu.”⁷¹

Cumhuriyet kutlamalarının son bulmasıyla siyaset yeniden gazete sayfalarının başköşesinde yerini almıştır. 6 Kasım 1923'te yeni hükümetin Dâhiliye vekili Ferit Bey'in (Tek), Hâkimiyet'i Milliye Gazetesi'ne verdiği demeç basında büyük yankı uyandırmıştır. Ahenk gazetesi 7 ve 8 Kasım tarihli nüshalarını bu demecin tahliline ayırmıştır. Ferid Bey, söz konusu beyanatında ülkenin içinde bulunduğu iktisadi koşulların vahametini ortaya sermiş, bundan sonra memleketin bu durumdan nasıl çıkılacağı üzerine odaklanılması gerektiğini belirtmiştir. Yani milletin istiklali iktisadiyesi nasıl müdafaa edilecektir ya da halkın refah ve saadetinin temin çareleri nelerdir? Bu harabe ve esaretlikten nasıl kurtulunabilir? Dahiliye Vekili, başta memleketin münevverleri olmak üzere herkesi, halkın ve memleketin yararı için bu konularda kafa yormaya davet ediyor; bunun umumi ve milli bir hayat meselesi olduğunu ekliyordu.⁷² Kısaca matbuattan ve münevverlerden hükümete destek vermelerini istiyordu.

Ahenk'in konuya dair söyleyecek çok sözü vardır. Bu çağrıya karşılık verirken hükümeti adeta topa tutmuştur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuşkusuz en önemli ihtiyacı iktisadi sorunlarını çözmek ve kalkınmayı gerçekleştirmektir. Gazete de bu doğrultuda düşünmektedir. Öte yandan İzmir'den bakıldığında hükümetin bu sözlerinde samimi olmadığı düşünülmektedir. Nitekim Şevki, herkes gibi yokluktan ve harabiyetten kurtulmak istediklerini ve bu konularda sorumluluk örneği göstererek birtakım öneriler de getirdiklerini ancak hükümetin bu önerilere kulak asmak şöyle dursun bildiğini okumaya devam ettiğini ifade etmektedir. Geçen yıl İzmir'de yaşanan incir ve üzüm meselesi yaşananlardan sadece bir örnektir. İzmir incir ve üzüm müstahsilleri ürünlerini satamamış; hükümet kamuoyunun çözüm önerilerine kulaklarını tıkamıştı: “...İzmir'in mevkii iktisâdîsi malum tabi izaha lüzum yok...Geçen sene memleketin münevver hizmetkârları dediler ki...İncir ve üzüm müstahsilleri bu yıl mahrumiyetlere katlanarak elde edecekleri mahsulü satamamak tehlikesine maruzdurlar.

İncirlerini, üzümlerini satamayacaklar yahut kendilerine mal olabilecek miktardan dün bir fiyatla satmak mecburiyetinde bırakılacaklardır. Üzüm ve incirlerin para itmemesi şüphesiz bu muntika için azim bir felaketti. İzmir'den Denizli'ye yine İzmir'den ta Uşak'a kadar olan harap yerlerde bir kulübecik yapabilmek, gelecek yıl bir az daha fazla mahsul çıkarabilmek, yurtları yananların, mâ mülki harap olanların hayatlarını bu kışın şedâidinden koruyabilmek, vesaire... Hep mahsulün matlup

⁷¹ A.g.m.

⁷² Mehmed Şevki, “Ferid Bey'in Beyanâtı Münasebetiyle”, *Ahenk*, 7 Kasım 1923.

fiyatla satılabilmesini temine tevakkuf ediyordu. Bu aynı zamanda bir inkişaf-ı iktisadi demektir. Çare arandı ve bulundu. Ve aylarca gazete sütunlarında hükûmetin nazar-ı insafına arz olundu. Hükûmet bu çareye vücut vermeyi vazife bilmedi. Nihâyet mahsul idrak edildi. Ve felâketzede müstahsiller evvelden keşfedilen felâketle karşılaştılar.”⁷³ Emval-ı metruke konusunda da değişen bir şey yoktur. Hükümet politikaları yüzünden mallar ya yağmalanmış ya da sayılı kişinin elinde kalmıştır. Hükümet kamuoyunun sesine kulaklarını tıkadığı ve başka politikalarda ısrarcı olduğu için kitleler sefil olmuştur: “İşte şu müsbet çareye ve buna benzer birçok müsbet çarelere imkân varken vücut verilmemiş olduğu içindir ki istenilmeyen noktalar tenkide hedef olmaktadır. Arzu ederiz ki Ferid Bey’in tasvir ve ifade ettikleri hakikat faaliyet sahasında hükümetin tebarüz edecek ehliyet ve sari şedit icraatı ile cümlemizin yegâne meşgalesi olsun.”⁷⁴

Ahenk hükümetin tutarsız politikaları yüzünden işlerin karıştığını, büyük yığınların mağdur olduğu bu ortamda basın tenkidini biraz hoş görmesini istemektedir: “Ferid Bey Efendi’nin sözleri hakikat, fakat mesele bir hakikatin ifadesinde değil, o hakikate fülen vücut vermek meselesidir. Madem ki, önümüzde acı tecrübelerle müspet bir hiç yapamamak keyfiyeti vardır. O hâlde acı da olsa şu zavallı milletin hakkı ve refahı namına söylenen sözleri yapılan tenkiti hoş görmeliyiz...”⁷⁵ Gazeteye göre çare küçük bir azınlığın memleketi yağmalamasına son verip büyük yığınların sorunlarını çözmektir: “Ne kadar yazık ki ortada bir hakikat var. Bu hakikati hükümetçe ve bütün erbabı azaca belli... Çare müspet... Yine aksine evlerin müzayedesine devam olunuyor. Ve bu suretle fülen kavilerin galibiyeti, huzuru, saadeti, zevki kuvvet buluyor ki bunlar bir memleket nüfusunun yüzde beşi raddesini tecavüz eylemiyor. Öbür tarafta halkın pek mühim olan ekseriyeti harap olup gidiyor. Çare bir kânundur. Hem mucirin hakkı tasarrufunu hem müstecirin hakkı hayatını masun bulunduracak, servet-i umumiyeyi umumi ve müşterek mesaiyi harap eden vaziyeti ıslaha saik olacak bir kânundur. Ve bu kânunun bilâ kaydı şart tatbikidir. İşte bunu istiyoruz. Müspet olan bu çarenin hükümetçe canlandırılmış olduğunu görünce müsterih olarak iş görüleceğine kani olacağız. Buna benzer diğer zaruri ve müspeti refah çarelerine vücut verilmemiştir.”⁷⁶

Mehmet Mithat tarafından kaleme alınan “Gençlik” başlıklı yazı ise rejimin geleceğine dairdi. Cumhuriyet’in güvencesi gençlik olarak görülüyordu. Tehlike anında her şeyini bırakarak vatan için mücadeleye koşan varını yoğunu ortaya koyan yeni nesil yarınlara için de en büyük güvenceydi. Bugün kurulan inkılâp binasını başka hiçbir zümre ayakta tutamazdı: “...İşte bu sebepten dolayıdır ki gençliği, ebedî, daimî ve tabii bir hayat menbası olarak telakki ve takdir eden Türk milliyetçiliği muhitin bütün dedikodularına, bütün gürültülerine karşı daima bir vakar ve bî endişe omuz silkecektir...”⁷⁷

73 A.g.m.

74 A.g.m.

75 Mehmed Şevki, “Dertler ve Çareler”, *Ahenk*, 8 Kasım 1923.

76 A.g.m.

77 Mehmed Mithad, “Gençlik”, *Türk Sesi*, 14 Kasım 1923.

Cumhuriyeti ve inkılâpları koruyan aynı zamanda geliştirecek olan yine gençlerdi: “O zaman kemal-i katiyetle tebarüz ederiz ki: memlekette, inkılâbı, imarı, hayat ve rehayı ve istiklâli gaye idinmiş, bu kutsi emeller uğuruna kan dökmüş ve iktiza ederse yine can vermeye ant içmiş bir nesil var. Bu nesil gün geçtikçe büyüyor, tekemmül ediyor, çoğalıyor, bu nesil, son halâsın aklı olduğu gibi atının de itilâ ve terakkinin de yenilmez bir hadimi olacaktır. Bu zümre mevcut iken, bu zümre çoğalıp artmakta devam eder iken memleketin teceddüdü namına endişeye düşmeğe imkân ve lüzum var mı?”⁷⁸

Bir başka yazı o günlerde Teşkilat-ı Esasiye’de basın kanununa dair yapılacak değişiklikler kapsamında cumhuriyet rejimi ve hürriyetlere odaklanmıştır. Mehmed Şevki’nin kaleme aldığı makalede basın kanunu çerçevesinde tartışılan hürriyetlerin yeni rejimle bağlantısı kurulmaktaydı. Bu kanunda yapılacak değişikliklerle basının sesinin kısıllacağı yönünde haberler dolaşmış Dâhiliye Vekili Ferit Bey’in yaptığı açıklamalar adeta yüreklere su serpmiştir. Şevki, basın hürriyetini milli hâkimiyet ve cumhuriyet çerçevesinde gündeme getirmiştir. Önemli bulduğumuz bu yazıda yazara göre gerçek hürriyet, hâkimiyetin kayıtsız şartsız millette olduğu ilkesiyle paralel bir çizgidedir. Hürriyet, hâkimiyet-i milliyeyi teyit ettiği gibi hürriyetin olmadığı yerde hâkimiyetin halkta olmasının bir anlamı yoktur. Hürriyet olmayan topraklar cansızdır. Fenalıkların hürriyetten geleceğini iddia edenlere karşılık hürriyetin ancak terakki getireceğini savunur: “Hürriyetin kemaliyle yaşadığı, hürmet gördüğü, tapınıldığı topraklarda fenalık olmaz. Hürriyet, terakkinin sebep ve vücududur. Onsuz terakki de yoktur. İrfan da yoktur. Ahlakta yoktur. Terbiye de yoktur. Adaleti sevmek, adaletten korkmak adalete güvenmek ve sığınmak için behemehâl hürriyeti bilmek lâzımdır. Hürriyet bilinmeyince adalet öğrenilmez. Hürriyet anlaşılmayınca adalet anlaşılmaz. Kanun bilinmez. Bir memlekette huzurun inhisarı *** ve tahakkümün hâkim olması hürriyetin bilinmemesindedir. Hürriyet her hakkın vesile-i inkişaf ve teslimi, hürriyet her fenalığın sebep-i inkırazıdır. Hayat onun vücuduyla feyzi bakiye mazhar olur.”⁷⁹

Cumhuriyetle birlikte basının ilk defa gerçek anlamda bir hürriyet kazandığını şükranla vurgulamaktadır. Bundan önceki hükümetler tenkide dayanamadıkları için basının üzerinde sürekli baskı kurmuşlardı. Yeni rejimin bu anlayışı değiştirmeye başlaması basın özgürlüğü açısından mutluluk vericidir. Öyle ki hürriyet ve hâkimiyet-i milliyenin memlekette yerleşmesi adına gelecek günler için son derece umutludur: “İnsan şu son günlerin fikri hâdiselerini takip edince cidden müftehir oluyor. Ve ümidini kabına sığdıramıyor. Vakan hürriyeti hakikiyenin vücudunu ispat etmekte olan bu fikri hâdiselerin beğenilmeyecek cihetleri var. Bu beğenilmeyecek cihetlerin münbais olduğu esbap düşünülecek olursa şayanı esef bir neticeye varılmış olmaz. Çünkü henüz terbiyeyi siyâsiyemiz matlubu kemale ermemiştir. İlmî tevazün yoktur. Bazen efkârî âliye, basit ve gayri mekşûf fikirlerle karşılaşılıyor. Ve bittabi netice şahsiyete intikal ediyor bundan tevakkî lüzumunu kayıt etmemek kabili olamaz. Çünkü zarar gayet tabiidir. Biz kendi hesabımıza hürriyeti hakikiyenin hususatını hissediyor gibiyiz. Milleti meclisin ve cumhuriyetin bu

78 A.g.m.

79 Mehmed Şevki, “Hürriyet-i Hakikiye”, Ahenk, 18 Kasım 1923.

*husustaki hüsnü niyetini aşikâr görüyoruz. Bundan dolayı da izharı şükran ve meserret eylemekten fariğ olmadık. İşte serbesti meydandadır. Ve bu serbesti şüphesiz yükselecek vasıl-ı hakiki manasıyla milletin en aziz hakkı olarak inkişaf edecektir. Yaşasın hürriyet-i hakikiye: ve hürriyet-i hakikiyenin şereflî *** olan millet, meclis, hükümet ve matbuat.”⁸⁰*

Rejim etrafındaki tartışmalar Türkiye genelinde olduğu gibi İzmir’de devam ederken Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra yaşadığı strese bağlı olarak 11 ve 13 Kasım’da iki defa kalp krizi geçirmiştir. Doktoru Neşet Ömer (İrdelp) kendisine hava değişimi tavsiye etmiş bunun üzerine Ankara’daki stresli ortamdan uzaklaşmak ve biraz dinlenmek için İzmir’e gitmeye ikna edilmiştir.⁸¹ Mustafa Kemal Paşa da o günlerde Ankara’nın kasvetli ortamından uzaklaşmak istemektedir. Hatta bu niyetini Salih (Bozok) Bey’e “Çocuk, bir iki gün sonra biraz dinlenmek, biraz da şu hurçın ortamın yatışması için İzmir’e gitmek kararındayım.”⁸²sözleriyle ifade etmiştir.

Gazi’nin Cumhurbaşkanı olarak İzmir’e ilk gelişi olan bu gezi; 01 Ocak’ta başlayıp 22 Şubat 1924 günü sona ermiştir. Bu günlerde yönetim şekli belirlenmiş olmasına rağmen halife Abdülmecid Efendi ile iktidar mücadelesi yaşanmaktaydı. Rejim hala tartışmalı bir konuydu ve halifenin konumunu Cumhurbaşkanı aleyhinde güçlendirmeye çalışan muhalif grup, İstanbul basını ile birlikte hareket ediyor boş durmuyordu. Bu dönemde Hindistan müslümanları liderlerinden Ali Han ve Ağa Han tarafından İstanbul basınına gönderilen mektubun Tanin ve Tasvir-i Efkâr’da yayınlanmasıyla halifelik kurumu rejimle karşı karşıya gelmişti. Hükümet kendisine gönderilen ama öncesinde basının eline geçen bu mektup olayını soruşturmak üzere İstanbul’da İstiklal Mahkemesi kurmuş, söz konusu gazete ve gazetecilerin yargılaması yapılmıştı. Gazeteciler davasında beraat kararı çıkmış; ancak M. Kemal Paşa İstanbul basınının önde gelenleriyle yine karşı karşıya gelmişti. İstiklal mahkemesinde beraat edenlerle beraber diğer İstanbul gazetelerinin başyazarları, Mahkeme Reisi İhsan Bey vasıtasıyla İzmir’de bulunan Gazi Paşa’ya müracaat ederek kendilerini ziyaret etmek istediklerini belirtmişlerdi.⁸³

Gazi bu günlerde hem rejim tartışmalarını devam ettiren İstanbul basınıyla ilişkileri yumuşatmak hem de Cumhuriyet’e dair birinci ağızdan bilgi vermek ve desteklerini almak için gazetecilerin önde gelen isimlerini İzmir’de kabul etti. Gazeteciler İstanbul’dan itibaren durdukları her yerde yoğun ilgi ve sevgiyle karşılandılar. Bu destek onlara büyük moral oldu. Gazeteciler İzmir’e geldikten sonra gazete idarehaneleri başta olmak üzere çeşitli ziyaretlerde bulundular daha sonra Gazi’nin davetine katıldılar.⁸⁴

80 A.g.m.

81 Ahmet Gürel, *Gazi’nin İzmir Anıları*, İBB Kent Kitaplığı, İzmir, 2013, s. 197; Şadan Gökova, Kaya Çelikkat, Orhan İlhan, *Atatürk ve İzmir*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İzmir, 1981, s. 192.

82 S. Eriş Ülger, *Latife Gazi Mustafa Kemal*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2005, ss. 249-250.

83 Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, YKY, İstanbul, 2023, s. 234.

84 *Türk Sesi*, 5, 6 Şubat 1924.

Davete dair ayrıntılar İzmir basınında geniş yer aldı. Sada-yı Hak bu haberi "Sevgili İstanbul'un Aziz Gazetecileri Güzel İzmir'imizdedir" başlığıyla vererek tüm gazetecilerin demeçlerini yayınladı. Gazetecilerin verdiği demeçler siyasi havanın yumuşaması, basın ile tekrar olumlu ilişkiler geliştirilebilmesi açısından önemliydi. Tüm Türkiye'nin takip ettiği bu isimler oldukça yapıcı mesajlar paylaşmışlardı. İleri Gazetesi sahibi Subhi Nuri Bey (İleri), İzmir'in geçmişte olduğu gibi şimdi de birleştirici yanına "Biz İzmir'in sayesinde milliyetimizi, yurdumuzu, istiklâllerimizi sevdik ve kurtardık." sözleriyle dikkat çekmiş, siyasi çekişmelerin yerine ortak çözümler üretmek için yeniden bir araya gelme çağrısı yapmıştı: "İzmir'e gelen biz İstanbul gazetecileri bir taraftan yurdumuzun bu kısmının ihtiyaçlarını göreceğiz. Ve Memleketi kurtarmanın ameli çarelerini arayacağız, bir taraftan da Gazi ile hasbîhâl edip yeni iman ve itimat dersleri alacağız."⁸⁵ Cumhuriyet tartışmalarında muhalifliği ile öne çıkan Tanin yazarı Hüseyin Cahit Bey de oldukça yapıcı bir açıklama yapmıştı. Yol boyunca karşılaştıkları yoğun ilgiden son derece duygusal anlar yaşayan Cahit Bey, halk tarafından kabul edilmenin onurunu bu seyahat vasıtasıyla tekrar görmenin sevincini belirterek toplumdaki hürriyet beklentilerine vurgu yapmıştı:

"Bizim için iradesiyle zahmet ederek istasyonlara kadar gelen, samimi ve kalbî ve kıymettar hediyeleriyle bizi minnettâr eyleyen bu vatandaşlar hiç şüphe yok ki yalnız yazılanlarını okudukları gazetecilere karşı izharına vesile buldukları şahsî muhabbetlerini ifade arzusuna tebaiyet etmiyorlardı. Bizim şahıslarımızın feokinde bir hürriyeti vicdan müşahedesi vardı ki efkârı umumîye işte bu mücahedesi vardı ki efkârı umumîye işte bu mücahedede matbuata müzaheret gösteriyordu. Liyakatimizin kat kat feokinde dün nail olduğumuz lütuf ve teveccühü ben ancak bu suretle tefsir edebilirim. Türkiye'nin hassas, selim bir kalbi vardır ki birçok gürültüler arasında hakikati anlar ve hakikate perestini Türklüğe has bir vakar ve ciddiyet; tekevvin ve itidal dairesinde izhar eder. Milletın kalbinin kendileriyle beraber olduğunu hissetmek kadar gazetecilerin kuvve-i maneviyesini artıracak hiçbir teşvik yoktur. İstanbul hudutlarının haricine ayak atar atmaz her tarafta gördüğümüz muhabbeti iltifat millet ile beraber milletın hayır ve selâmeti için çalışmakta olduğumuz yolundaki emniyetimizi teyit ediyor. İşte bu huzur-ı vicdan hayatın en büyük saadetidir.

Hürriyet matbuatı tahdit yolunda artık istenildiği kadar, hatta millet meclisinde, izhar-ı temenni idilsin. Bu millette efkâr-ı umumîye bu kadar uyandıktan, doğruyu yanlışı anlamakta bu kadar temeyyüz ettikten sonra hürriyet tefekkür ve kelâm için hiçbir korku kalmamıştır. Hürriyeti tehdit için vuku bulacak her teşebbüs akım kalmağa ve kazara mevki-i füle çıkarsa devam itmemeğe mahkûmdur. Çünkü hürriyet-i siyasiyenin ilk silâh müdafaası şu elimizdeki aciz kalemlerden teşekkül ettiği bugün milletçe anlaşılmıştır. Onun için, hürriyet-i matbuatın kalbi milletteki derin ve metin istinatgâhına bakarak aleyhindeki söyleyen sözleri kemal-i itidal ile dinleyebiliriz. Hürriyet tefekkür ve kelâmın aleyhinde bulunanlarda bizim vatandaşlarımız ve kardaşlarımızdır. Onlar bizim gibi düşünmekle beraber biz kendilerinin düşmanı dinler. Bilakis dalalet-i fikriyeye düşmüş

85 Sada-yı Hak, 4 Şubat 1924.

olduklarını gördüğümüz için kendilerine acırız. Tuttukları yolun doğru olmadığını, yanlış düşündüklerini onlara ispat etmek isteriz. Bu bâbda en büyük delilimizde kendilerine efkârı umumiye göstermektedir. Hürriyet-i matbuata darbe vurmak isteyenler gülsünler, bir az kalbi milleti dinlesinler, efkârı umûmiye tetkik eylesinler; derhâl tashih-i fikir edecekler ve teşebbüslerinden vazgeçeceklerdir. Çünkü millet böyle bir teşebbüse zahir olmayacaktır. Bugünün manası budur.”⁸⁶

Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin (Yalman) son dönemde yaşanan rejim tartışmalarına atıf yapmış, bunun milleti gerçek amaçlardan uzaklaştırdığını şimdi yeniden memleket için bir araya gelmenin zorunlu olduğunu belirtmişti: “Son aylar zarfındaki hâdiseler esnasında öyle dakikalar olmuştur ki tefehhümler ortalığa hâkim kalmıştır. Münakaşaların harareti istikbal ufuklarını vazih bir nazarla görmek imkânını azaltılmıştır. Böyle devirler inkılâp zamanları için gayr-ı tabii değil bilakis pek tabiidir. Fakat aynı derecede tabii olan cihet, daimî milli hedeflerin daima göz önünde bulunduğunu, bu gibi dakikaları müteakip her suretle izhar etmektedir.

Güzel İzmir’in bu münasebetler ziyaret edilmesi suretiyle İstanbul gazetecileri pek tabii bir vazife-i ifa edeceklerdir. Türk gazeteleri nerede intişar ederlerse itsinler bütün memleketinin *** düşünmekle mükellef birer neşir vasıtası vaziyetindedirler. Gazeteciler daha İzmir’e gelirken, iktisadi hayata ait canlı alâkalardan mürekkep feyyaz ve ümit bahş bir heva ile karşılaşmışlardır. İzmir gibi mühim bir merkezin ihtiyaçlarını yakından anlamak, dinlemek İstanbul gazetecilerini son derecede müstefit edecektir.”⁸⁷

Vakit Gazetesi Mehmet Asım ise İzmir’den başlayarak yıkılmış olan memleketi bu yolculuk vasıtasıyla yeniden görmenin üzüntüsünü belirterek bir an önce harekete geçme gerekliliğini vurguluyordu: “Şimdi düşman kuvvetlerinden, dâhili fesat unsurlarından halâs bulan saha-i vatani tamir etmek vazifesi karşısında bulunuyoruz. Bazıları bunun ecnebi sermayesi gelmeksizin yapılması mümkün olamayacağı fikrindedir. Biz ecnebi sermayesinin memleketimize girmesine hiç alakadar olmamakla beraber tahribatın tamiri için artık ecnebi sermayesi beklememek elzem olduğunu düşünüyoruz. Biz kendi vesaitimizle, kendi iktidarımız dâhilinde ne yapmak mümkün ise onu yapmağa çalışmalıyız. Hariçten sermayeler gelmek isterse onları ancak fazla bir yardım olarak kabul etmeliyiz.”⁸⁸

04 Şubat 1924 günü saat 15.00’de, Köşkte yapılan toplantıya katılan isimler; Tanin’den Hüseyin Cahit Bey, Vakit’ten Asım Bey, Akşam’dan Necmettin Sadık Bey, Vatan’dan Ahmet Emin Bey, Tercüman’dan Hüseyin Şükrü Bey, İleri’den Suphi Nuri Bey ve İkdam’dan Ahmet Cevdet Bey’di. Tevhid-i Efkâr gazetesi sahip ve başyazı Velit Ebüziyya ise Gazi’den gelen çağrı üzerine İzmir’e gittiklerini yazınca köşke kabul edilmemişti.⁸⁹ Gazeteciler Gazi tarafından içtenlikle karşılandı. Dört saat süren ilk görüşme gayet samimi bir hava içerisinde geçti ve Cumhurbaşkanı gazetecilerin yeni rejime dair bütün sorularını

86 Sada-yı Hak, 4 Şubat 1924.

87 Sada-yı Hak, 4 Şubat 1924.

88 Sada-yı Hak, 4 Şubat 1924.

89 Soyak, a.g.e., s. 235; Gökova, Çelikkanat, İlhan, a.g.e., s. 197.

ayrıntılılarıyla yanıtladı. Gazi, Cumhuriyet'in ilanının aceleye getirilmediğini TBMM'nin kararından önce çok düşünüldüğünü, arkadaşlar arasında pek çok görüşme ve tartışmalar yapıldığını açıklayarak Millî Mücadele'deki iki yönlü stratejisinden bahsetti. Toplantı sonunda bir sonraki gün tekrar görüşmek üzere gazeteciler köşkten ayrılarak otellerine döndüler.⁹⁰

İzmir basınında bu toplantı dikkatle takip edilmiştir. Sada-yı Hak yazarı Mehmed Sırrı gazetecilere gösterilen ilgiden duyduğu memnuniyeti ifade eden bir yazı yazmıştı. Basının artık kamuoyu açısından güçlü bir alan olduğunun kabul edilmesi gerektiğini vurguluyordu: *"Bandırma tarikiyle şehrimizi teşrif iden İstanbul gazetecilerinin esnayı seferde halk tarafından mazhar oldukları tezahürat meclûbiyetkârâne bize tereddüt ve şüphe bırakmayacak bir surette ispat etti ki Türkiye'de de matbuat Amerika ve Avrupa'da olduğu veçhile muhip, her zaman nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmaya alık bir kuvvettir."*⁹¹

Halkın bağrına bastığı Türk basınının üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi de son derece gerekliydi: *"Türk matbuat erkân ve **** gazeteciliğın bu kudret ve azametini gözleri gördükten sonra, onun sarılmaması, zayıf düşmemesi için elinden gelen her gayreti sarf itmelidir. Çünkü yine gözleriyle görüyorlar ve yazıları ile tenkit ediyorlar ki muhabbetini candan veren halk, hiçbir zaman kendini ihmâl etmeye başla *** muhabbet izharında devam edemez ve etmiyor. Matbuat, artık teessüs itmış bu kuvvetini *** uğratmamak en evvel şaşmaz prensip olarak her hareketinin icabında hesabını verebilmeyi kabul etmelidir. Sonra bir yerde yapacağı kuvvetli matbuat cemiyetleri vasıtasıyla aralarına muzır unsurlar sokmaktan *** etmelidir."*⁹²

5 Şubat 1924 günü tekrarlanan toplantıda gazeteciler ve Gazi Paşa arasında samimi bir sohbet gerçekleşmiş, gazeteciler yeni rejim ve gündeme dair hemen her konuda merak ettikleri soruları sormuşlardı. Ekonomiden eğitime anayasadan basın ve kadın haklarına; yönetim anlayışından hilafet konusu dâhil olmak üzere akla gelen her konu üzerinde durulmuştu. Cumhurbaşkanı, yöneltilen bütün sorulara her bakımdan tatmin edici cevaplar vermiş gazeteciler de kendi fikirlerini beyan etmişlerdi.⁹³

Gazi Paşa, yemekteki konuşmasında basın mensuplarıyla bir arada olmaktan duyduğu memnuniyeti belirtmiş, yapılan inkılâbın Türk tarihinde yeni bir devir açtığıнын altını çizmişti. Rejimin gereklerini yapmak hususunda kimsenin kuşkusu olmamasını isterken, bu mücadelede basını desteğe ve göreve çağırmişti. Millet aşkı ile Cumhuriyet uğruna karşılığın çıkacak her türlü zorluğu aşmaya azim ve kararlı olduklarını ekleyerek herkesin ama özellikle aydın kesimin ortak hedefe yönelmesinin ve desteğinin önemini tekrar tekrar vurgulamıştı.⁹⁴

90 Gökovalı, İlhan, *a.g.e.*, ss. 198-199.

91 Mehmet Sırrı, "Matbuatın Kuvveti", *Sada-yı Hak*, 5 Şubat 1924.

92 *A.g.m.*

93 Soyak, *a.g.e.*, s. 235.

94 "Büyük Münci'nin Huzurunda", *Türk Sesi*, 7 Şubat 1924.

Gazi Paşa'nın Cumhuriyet'e dair hedeflerini anlattığı ve basın mensuplarından destek istediği bu nutkuna Hüseyin Cahit Bey Abdülhamit devrinden beri beslenen emellerin gerçekleştiğini görmekle kendisini rüyadaymış gibi hissettiğini; Cumhuriyet'in etrafında çelikten daha sağlam, kalpten bir kale meydana getirdiklerini belirterek karşılık vermişti. Bazen yaşanan anlaşmazlıkların maksatlarda ve esaslarda değil ifadeden ötürü olduğunu, hürriyetin ancak karşılıklı ve geniş bir hoşgörülle mümkün olabileceğini eklemişti. Yemek memlekete dair konuşmalarla devam etmiş ertesi gün gazeteciler İstanbul'a dönmüşlerdi.⁹⁵

Sonuç

Türk Devrimi'nin en önemli aşamalardan biri olan Cumhuriyet'in ilanı İzmir basınında yakından takip edilmiştir. Basından elde edilen veriler rejim tartışmasının İzmir basınında önemli bir gündem maddesi olduğunu göstermektedir. Ahenk gazetesi başlangıçta rejim tartışmalarını erken bulmakla birlikte Cumhuriyet ilan edildikten sonra rejimi desteklemiş; içini dolduracak adımların bir an önce atılmasını istemiştir. Türk Sesi gazetesi başından itibaren Ankara ile paralel bir çizgidedir. Cumhuriyet'in ilanı tarihin akışı içinde doğal bir süreç olarak değerlendirilmekte yeni nesli rejimin koruyucusu olarak görmektedir.

İzmir'de rejim tartışmaları İstanbul ve Ankara basını arasındaki çekişmelerin dışında tarafsız bir çerçevede ortaya konulmuştur. Özellikle İstanbul basını rejim değişikliğini komplo teorileri içinde değerlendirirken İzmir basını rejimin toplumda yaratacağı değişiklikleri anlamaya çalışarak okuyucuları doğru bilgilendirme gayreti içine girmiştir.

Bu doğrultuda en önemli görülen konu, hakimiyet-i milliye esasının yerelden örgütlenerek uygulanabilmesidir. Yeni sistemin halkın yararına işleminin gerekliliği vurgulanmıştır. Yoksa rejimin adının değişmesinin bir anlamı olmayacağı noktasında ortak görüşler belirtilmiştir. Diğer önemli nokta tarihsel gerçeklikten kopmadan hareket edilmesidir ki bu bağlamda eski zihniyet yapısını ortadan kaldıracak adımlar son derece önemli görülmektedir. Hürriyetlerin başta basın olmak üzere her alanda genişletilmesi rejimin sağlıklı bir şekilde toplumda yerleşebilmesi açısından hayati bir rol oynayacağı özellikle ortak görüştür.

95 A.g.m.; "Re'is-i Cumhuriyetimizin Sermuharrirler Şerefine Verdiği Ziyafetteki Nutku", *Sadı-yı Hak*, 7 Şubat 1924.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Ahenk

Anadolu'da Yenigün

Hâkimiyeti Milliye

Sada-yı Hak

Türk Sesi

Vatan

II. Kitaplar

CEBESOY, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul, 1967.

ARIKAN, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

_____, *İzmir Basın Tarihi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2006.

ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2023.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi (I-III), C.III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

BORAK, Sadi, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, YKY, İstanbul, 2022.

EGELİ, Münir Hayri, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, Berikan Yayınları, Ankara, 2004.

GÜREL, Ahmet, *Gazi'nin İzmir Anıları*, İBB Kent Kitaplığı, İzmir, 2013.

GÖKOVALI, Şadan, ÇELİKKANAT, Kaya, İLHAN, Orhan, *Atatürk ve İzmir*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İzmir, 1981.

- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- İNAN, A. Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.
- KANSU Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
- KARAL, Enver Ziya, *Atatürk ve Devrim*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 1998.
- SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, İstanbul, 1977.
- SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, YKY, İstanbul, 2023.
- TANÖR, Bülent, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.

III. Makaleler

- AKKOYUN, Turan, "Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XII, S.34, Ankara, 1996, ss. 101-124.
- ALPKAYA, Faruk, "Farklı Bakış Açılarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu", *Türkler Ansiklopedisi*, C.16, ss. 338-346.
- ARIKAN, Zeki "Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- ARIKAN, Zeki, "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, S.3, Temmuz 1985, ss. 959-976.
- "Atatürk", *İslam Ansiklopedisi*, C.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.
- EROĞLU, Hamza, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.19, S.56, ss. 435-456.
- KEMAL TURAN, "İlk Başvekilimize", *Türk Sesi*, 10 Kasım 1923.
- M. ESAT, "Hükümet Etrafında", *Türk Sesi*, 15 Teşrinievvel 1923.
- MEHMED MİTHAD, "Gençlik", *Türk Sesi*, 14 Kasım 1923.
- MEHMET SIRRI, "Matbuatın Kuvveti", *Sada-yı Hak*, 5 Şubat 1924.
- MEHMED ŞEVKİ, "Ferid Bey'in Beyanatı Münasebetiyle", *Ahenk*, 7 Kasım 1923.
- _____, "Dertler ve Çareler", *Ahenk*, 8 Kasım 1923.

_____, "Hürriyet-i Hakikiye", *Ahenk*, 18 Teşrinisani 1923.

_____, "Siyasiyat", *Ahenk*, 2 Teşrinievvel 1923.

_____, "Biraz da Biz Söyleyelim", *Ahenk*, 2 Teşrinievvel 1923

_____, "Vakar ve İtidal", *Ahenk*, 21 Teşrin-i Evvel 1923.

_____, "Türkiye Cumhuriyeti", *Ahenk*, 1 Kasım 1923.

NALBANDOĞLU, Mahmut Hıfzı, "Cumhuriyet mi Neüzübillah", *Türk Sesi*, 19 Ekim 1923.

EKLER

Ek 1. Sada-yı Hak, 4 Şubat 1924.

صاحب مقالات و سرحدی و محرمی
 خطه داران
 انبرده بگره صفتند ساقان را با تمام
 اوردی و جلوبه صاحب انبرده و محرر که کوه خندان
 اوردی مسرور فریادشان افسردن اهل اوقات
 تنگناک کنی و اندوه صاحبان
 انجمن ۱۰۰ پیروز

صدا
 تنگناک کنی و اندوه صاحبان
 انجمن ۱۰۰ پیروز

در مسئله سادات اهل
 سوادکوه
 سوادکوه ایالتی است که در
 ۱۲۸۶ هجری قمری در
 ۱۲۸۶ هجری قمری در
 ۱۲۸۶ هجری قمری در

استان بولی مسلک اسلام را از مردمک سازی و تلوئیورلر
 عظیمه سارا یزیدتارک کبیری که سادات اهل سوادکوه را از
 مأمورین و خلق طرفند حرارت و صیقلیت آینه نشان
 مأمورین و خلق طرفند حرارت و صیقلیت آینه نشان

مسلک اسلام را از مردمک سازی و تلوئیورلر
 عظیمه سارا یزیدتارک کبیری که سادات اهل سوادکوه را از
 مأمورین و خلق طرفند حرارت و صیقلیت آینه نشان
 مأمورین و خلق طرفند حرارت و صیقلیت آینه نشان

سوکلی استانبولک عزیز غزته جلیری کوزل ازمیر مزده

استانبول فرستاد که از ازمیر مزده
 استانبول فرستاد که از ازمیر مزده
 استانبول فرستاد که از ازمیر مزده

کلیک، جمله شمیمه

کلیک، جمله شمیمه
 کلیک، جمله شمیمه
 کلیک، جمله شمیمه

تورک سسی

۱۹۲۴-۱۲۴۰ شیله ۷ ۱۲۴۰-۱۹۲۴

۱۳۰۳-۱۳۰۲ هجری سنه ۲۷ ژانویه ۱۹۲۴

اطلاعات منصوص
 غیر ایدان آکر امداد اولمال
 مکتبها ایلمکده سنه آقایل ۲۰۰
 تقون نورسسی - انیس: ۱۸

عمل اداره
 الزامده کتبه یازنده کورسی ۷۷
 ولایتلارین برستک آقایل ۲۰۰
 تقون نورسسی - انیس: ۱۸

سنهسی (۱۰۰) ییلده.

سنهسی (۱۰۰) ییلده.

بو تورک منجینگ حضورلنده

تورک منجینگ حضورلنده
 تورک منجینگ حضورلنده
 تورک منجینگ حضورلنده

غازی پاشا نورک اوچاغنده

غازی پاشا نورک اوچاغنده
 غازی پاشا نورک اوچاغنده
 غازی پاشا نورک اوچاغنده

هیرده موسویلر

هیرده موسویلر
 هیرده موسویلر
 هیرده موسویلر

زیری حالا کلا یامادیلری؟

زیری حالا کلا یامادیلری؟
 زیری حالا کلا یامادیلری؟
 زیری حالا کلا یامادیلری؟

لهدن(ن) وقای

لهدن(ن) وقای
 لهدن(ن) وقای
 لهدن(ن) وقای

ر خیر مناسبتیه

ر خیر مناسبتیه
 ر خیر مناسبتیه
 ر خیر مناسبتیه

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

مستقله
 مستقله
 مستقله

گنبد

گنبد
 گنبد
 گنبد

گنبد

گنبد
 گنبد
 گنبد

گنبد

گنبد
 گنبد
 گنبد

گنبد

گنبد
 گنبد
 گنبد

گنبد

گنبد
 گنبد
 گنبد

گنبد

گنبد
 گنبد
 گنبد

Extended Abstract

The War of Independence, fought under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, was not only a struggle for independence but also a historic moment for the emergence of the Turks as a new state on the world stage. Atatürk recognized the need for a modern Turkish state, and during the struggle, he organized a military campaign while simultaneously taking steps to shape the establishment process of the state.

The establishment of a new regime based on popular sovereignty began with congresses and was largely completed with the opening of the Grand National Assembly of Türkiye, the Law on Organization and Principles, and the abolition of the sultanate, among other legal arrangements. At this stage, the Republic represented a great revolution whose ideological infrastructure date back to the National Struggle, with foundations laid during the struggle and put into practice after the war. The Republican regime sparked many different debates in the national and local press both before and after its official proclamation.

The establishment of a new regime based on popular sovereignty began with congresses and was largely completed with the opening of the Grand National Assembly of Türkiye, the Law on Organization and Principles, and the abolition of the sultanate, among other legal arrangements. At this stage, the Republic represented a great revolution with its ideological foundations dating back to the National Struggle. These foundations were put into practice after the war, leading to the emergence of a new state with a new regime. The proclamation of the Republican regime sparked many debates in the national and local press before and after its official announcement.

Izmir, one of the most important harbor cities of Western Anatolia, opens to the Mediterranean and occupies a privileged place in Türkiye's history as the city where the National Struggle began, and the liberation took place. It holds great significance for Atatürk both politically and spiritually, and he visited the city many times after the liberation to further his plans for the new regime.

During the Ottoman period, the Izmir press was very active but was interrupted during the occupation period. A great fire in the city caused

devastation in the press and publication industry. However, the Izmir press made significant efforts to recover after the liberation. Before the proclamation of the Republic, discussions on the new regime took place in Izmir, as in the rest of the country. Press organizations, which have an important role in shaping public opinion, shared developments on the subject through various articles and comments.

This study aims to examine how the new Republican regime was perceived in Izmir through an analysis of newspapers published before and after the proclamation of the Republic. We will evaluate discussions on the Republic based on news and articles reflected in the Izmir press, and try to determine the approaches of these newspapers to the issue. Specifically, we will analyze the copies of *Ahenk* and *Türk Sesi* newspapers, which operated in the Izmir press during the period under study. By examining these newspapers and their attitudes towards the Republican regime, we aim to shed light on how it was perceived in Izmir. This evaluation of the “sharp period” is of particular importance in the centenary year of the Republic.